

DEN NYESTE TIDS VERDENSHISTORIE

II.
1914-1933

*En Oversigt
til Brug ved Historieundervisningen i Realklassen,
Seminarier, Gymnasier, højere Pigeskoler
og Højskoler*

Af

PAUL HOLT

G. E. C. GADS FORLAG - KØBENHAVN

1933

FORORD

Denne Oversigt over den nyeste Tids Historie er udarbejdet efter Opfordring fra Historielærere ved Seminarierne og i Realklassen. Den er en Udvidelse af det lille Hefte »Verdenskrigens Tidsalder«, som udkom for et Par Aar siden.

Af Hensyn til den nye Seminarieordnings Plan for Historieundervisningen er Bogen delt i to Hefter: Første Del fra 1870 til 1914 og anden Del fra 1914 til nu. Disse Hefter vil ogsaa kunne anvendes som Grundlag for »Speciale« i Gymnasiets Historieundervisning. Til Suppler-
ing af den almindelige Fremstilling i nærværende Bog vil der udkomme en lille Samling Dokumenter og andet Kildestof, som nærmere skal belyse dette Tidsrums Historie.

Da Bogen skal bruges til forskelligartet Undervisning, er en Del af Teksten trykt med særlig Sats, saaledes at man med temmelig stor Lethed kan udskyde overflødig Stof; det vil formodentlig have særlig Interesse for Læsningen i Realklassen.

Nærværende Arbejde vil formentlig ogsaa kunne anvendes ved Undervisningen i højere Pigeskoler og paa Højskoler, og i det hele taget være til Nytte for enhver, der ønsker en sammenhængende Fremstilling af vor egen Tid og dens umiddelbare Forudsætninger.

Paul Holt.

Verdenskrigen.

1. Krigsudbruddet. Selv om Spændingen mellem Stormagterne voksede i det 20. Aarh.s Begyndelse, og deres Krigsberedskab stadig forbedredes, var det dog hidtil lykkedes at undgaa krigerske Forviklinger, idet man havde kunnet forhandle sig til Rette paa Konferencer.

Da den østrig-ungarske Tronfølger var blevet myrdet i *Sarajevo* (28. Juni 1914) af en ung serbisk Nationalist, mente man ogsaa, at det maatte være muligt at bevare Freden. Den engelske Regering ønskede en Sammenkaldelse af en europæisk Konference til Bilæggelse af Striden mellem Østrig-Ungarn og Serbien; men Østrig vilde ikke; det gjorde Serbien ansvarlig for Mordet og vilde benytte Lejligheden til et endeligt Opgør med dette Land for at kunne knuse den storserbiske Bevægelse, der truede det habsburgske Monarkis Sammenhold; Østrig erklærede derfor, at Striden ikke vedkom andre Magter. Tyskland støttede Østrig i denne afvisende Holdning. Den østrig-ungarske Regering tilstillede Serbien et *Ultimatum*, som var affattet saaledes, at det var umuligt for Serbien at gaa ind paa det som selvstændig Stat. Rusland stillede sig paa det Standpunkt, at den opstaaede Strid kun kunde ordnes paa en almindelig Kongres og raadede derfor Serbien til at give et afvisende Svar, men affattet saaledes, at der bevaredes Muligheder for en Forhandling. Det serbiske Svar tilfredsstillede ikke i Wien, og derefter indløb den østrig-ungarske Krigserklæring i Belgrad.

I den Anledning mobiliserede Rusland. I Tyskland blev

man meget ængstelig ved denne Handling, da man ikke havde ventet, at den russiske Regering vilde vove en Krig; man var klar over, at Tysklands Chancer i Tilfælde af Krig laa i at fremtvinge en hurtig Afgørelse, før de store russiske Hærmasser var blevet samlet ved Ruslands Vestgrænse. Berlinerregeringen sendte derfor et *Ultimatum til Rusland* med Kravet om en russisk Demobilisering; da Russerne svarede Nej, *erklærede Kejser Vilhelm Rusland Krig* den 1. August 1914. Paa Grund af sit Forbund med Rusland maatte *Frankrig* nødvendigvis blive draget ind i Krigen; og for at have Fordelen ved at kunne aabne Kampen erklærede Tyskerne ogsaa Krigen imod dette Land den 3. August.

Englands Stilling var uklar. Den liberale Regering var meget utilbøjelig til at kaste Riget ind i en stor Krig; men da den tyske Hær krænkede *Belgiens Neutralitet*, som England sammen med de andre Stormagter havde været med til at garantere, besluttede den engelske Regering sig endelig til at erklære Krig den 4. August.

Den tyske Rigskansler, Bethmann-Hollweg, undskyldte Neutralitetskrænkelsen med den Bemærkning, at Traktaten dog kun var »en Lap Papir«. Tyskerne ansaa det for en militær Nødvendighed at bryde igennem Belgien for i en Fart at kunne overvælde Frankrig og dermed bringe Krigen til en hurtig Afslutning mod Vest. Men Tysklands politiske Stilling blev i høj Grad svækket overfor det neutrale Udland ved denne Handling, som ogsaa blev udnyttet med stor Dygtighed af deres Fjender i den verdensomspændende *Propaganda*, som de nu satte i Gang imod Tyskland.

Italien følte sig ikke forpligtet til at deltage i en Angrebskrig og erklærede sig neutral; *Tyrkiet* sluttede sig til *Centralmagterne* (Tyskland—Østrig), medens *Japan* gik sammen med *Ententemagterne*, som nu indgik en fast Alliance, der forpligtede de *Allierede* til kun at slutte Fred i Fællesskab.

2. Krigen i 1914. Tyskerne overvandt hurtigt Belgiens Modstand og stod snart i Nordfrankrig, hvor den ene Fæstning efter den anden faldt for det overlegne tyske Artilleris Bombardement.

Paa fransk Side havde *Joffre* Overkommandoen; han lod den franske Hær trække sig tilbage under sejr Modstand. Paa venstre Fløj fik Franskmændene Støtte af et lille, men fortrinligt engelsk Hærkorps af hvervede Soldater. Tyskerne nærmede sig Paris og haabede paa snart at kunne indeslutte Byen; men da standsede den franske Hær den tyske Sejrs-march ved et Modangreb ved *Marne-floden* i Begyndelsen af September. Derefter ændredes Krigsførelsen paa *Vestfronten*; den blev nu en *Stillingskrig*, idet begge Parter byggede sig stærke Stillinger i Skyttegrave, som snart dannede en sammenhængende Kæde fra Kanalen, gennem det ^{nord}vestlige Hjørne af Belgien (det eneste af det belgiske Omraade, som det aldrig lykkedes Tyskerne at erobre), videre gennem Nordfrankrig, ^{Nord og} Øst om Verdun og Frankrigs østlige Grænses-fæstninger, gennem et lille Afsnit af Elsass lige ned til ^{Alperne} *Jurabjærgene* ved den svejtsiske Grænse.

Paa *Østfronten* førte Tyskerne i Krigens Begyndelse kun en Forsvarskrig, indtil de russiske Hærmasser trængte langt ind i Østpreussen; den tyske Hærledelse trak da Tropper fra Vestfronten mod Øst og gav General *v. Hindenburg* med *Ludendorff* som Stabschef Overkommandoen imod Russerne. Disse Generaler indlagde sig stor Fortjeneste ved en Række Sejre over de store russiske Hære; den mest berømte var Sejren ved *Tannenberg*. Derefter kunde Tyskerne føre det meste af Krigen paa fremmed Grund.

I *England* blev Lord *Kitchener* (d. 1916) kaldt hjem fra Ægypten for at overtage Stillingen som Krigsminister; da der ikke var indført Værnepligt, maatte der rejses en stor Hær af Frivillige, og det tog derfor ogsaa nogen Tid, før de kunde blive uddannede og gribe ind i Kampene

paa Vestfronten. Størstedelen af *Flaaden* blev samlet i de hjemlige Farvande, og ved dens Hjælp sikredes Tilførslerne til England og Frankrig. Iøvrigt gjorde Flaaden en betydelig Indsats i Krigen ved at gennemføre en meget virkningsfuld *Blokade* overfor Centralmagterne. Disse Magter søgte til Gengæld at ødelægge Fjendernes oversøiske Forbindelser ved Hjælp af *Miner* og *Undervandsbaade*. Paa denne Maade blev Krigen ikke blot ført mod Hære og Flaader, men ogsaa mod den civile Befolkning.

De *neutrale Lande* fik en meget vanskelig Stilling, dels paa Grund af Søkrigen, og dels fordi de Allierede underkastede de smaa neutrale Landes Udenrigshandel en nøje Kontrol for at forhindre dem i at føre Varer videre til Centralmagterne.

3. Krigen i 1915—1916. I 1915 sluttede *Bulgarien* sig til Centralmagterne og *Italien* sig til de Allierede. Paa *Vestfronten* fandt der blodige Kampe Sted, uden at Stillingen forandredes, men paa *Østfronten* trængte de tyske Ørne sejrrikt frem langt ind i Polen og Rusland. Mod *Syd* blev *Serbien* og *Montenegro* erobret, hvorved Centralmagterne fik direkte Forbindelse med Tyrkiet og kunde yde en Støtte ved Forsvaret af *Dardanellerne*, som Englænderne forgæves søgte at trænge igennem for ad den Vej at opnaa Forbindelse med Rusland. De Allierede overførte den serbiske Hær til *Saloniki*, hvor de oprettede en Front imod Centralmagterne.

I Sommeren 1916 fik *Hindenburg*, som nød en overordentlig Popularitet i det tyske Folk, Overkommandoen over hele den tyske Hær, stadig med Ludendorff som Stabschef; hele det tyske Folk blev organiseret i en *civil Krigstjeneste*; derved blev den store *Generalstab* i Virkeligheden Landets Regering. I dette Aar sluttede *Rumænien* sig til de Allierede for at vinde det delvis rumænske *Siebenbürgen*; men Størstedelen af Rumænien blev meget hurtigt erobret af Centralmagterne. Paa *Vestfronten* forsøgte

Tyskerne at storme *Verdun*, men blev Gang paa Gang drevet tilbage med store Mandetab.

I *England* fik man endelig i 1916 indført *almindelig Værnepligt* (saa længe Krigen varede), og *Lloyd George* blev Førsteminister i Spidsen for en Samlingsregering.

Den *tyske Flaade* vovede sig en enkelt Gang ud i Vesterhavet; i *Skagerak* stødte den sammen med den engelske; det blev Krigens eneste store Søslag. Tyskerne trak sig tilbage efter en dygtig Modstand overfor den engelske Overmagt.

4. Krigen i 1917—1918. Det tyske Folk begyndte efterhaanden at lide Nød paa Grund af de Allieredes *Blokade*, og Regeringen besluttede sig derfor til at vove det yderste for at knuse deres Fjender. I Januar 1917 udsendte Tyskerne Erklæringen om den *uindskrænkede U-Baadskrig*, som skulde standse al Skibsfart paa de Allieredes Havne, ogsaa fra neutrale Lande. Dette Skridt fra tysk Side vakte megen Harme blandt de Neutrale, og den eneste neutrale Stormagt, *de Forenede Stater*, erklærede nu Tyskland Krig (April 1917). De fleste andre *amerikanske Stater* fulgte *Washingtonregeringens Eksempel*, og da de asiatiske Magter, *Kina* og *Siam*, ogsaa sluttede sig til de Allierede, var Krigen blevet en virkelig Verdenskrig. Af de europæiske Stater var kun Danmark, Norge, Sverige, Holland, Svejts og Spanien neutrale.

I Løbet af Krigen mistede Tyskland alle sine *oversøiske Lande*, som blev erobret af de Allierede; og i 1917 gik de engelske Tropper for Alvor over til Angreb paa Tyrkiets asiatiske Besiddelser; Englænderne besatte baade Bagdad og *Jerusalem*.

I Løbet af Aaret 1917 gled *Rusland* efterhaanden ud som aktiv Krigsdeltager paa Grund af Revolutionen, som brød ud i Marts og førte til en fuldstændig Opløsning af den russiske Hær. Tyskerne besatte store Omraader af Rusland fra Finland til Krim og truede selve Hoved-

stæderne; under disse Omstændigheder var den revolutionære Regering tvunget til at slutte Fred (Marts 1918). Tyskerne fik derved frigjort betydelige Troppemasser til den afgørende Kamp paa Vestfronten; men derimod opnaaede de ikke at faa den store Tilførsel af Levnedsmidler fra Rusland og Rumænien, som nu ogsaa sluttede Fred; Forvirringen i de paagældende Lande lammede Produktion og Transport.

I Frankrig havde der været en Del politiske Stridigheder med de dertil hørende Ministerskifter; men i 1917 dannede Clemenceau en stærk Regering. Han vilde kun eet: Sejren over Tyskland, Oprejsning for den ydmygende Fred, som han selv i sin Tid havde stemt imod som Medlem af Nationalforsamlingen i 1871.

Tyskerne havde ikke regnet med, at de Forenede Staters Deltagelse i Krigen vilde faa nogen virkelig Betydning, da de mente, at det vilde være umuligt at føre store Hære over Atlanterhavet; men det viste sig at være en Misforstaaelse. Der blev transporteret Masser af friske, ganske vist uøvede, men vel udrustede Tropper og uhyre Mængder af Krigsfornødenheder til Frankrig fra Amerika; de Allierede fik ogsaa ubegrænsede Pengemidler til deres Raadighed ved Laan i de Forenede Stater.

Præsident Wilson formulerede de Forenede Staters Krigsmaal (Januar 1918) i *fjorten Punkter*, hvis Hovedindhold var: ¹Afskaffelse af hemmeligt Diplomati, ²Havenes Frihed, ⁴Rustningernes Indskrænkning, ⁵retfærdig Fordeling af Kolonierne, ⁸Elsass-Lothringens Tilbagegivelse til Frankrig, ⁹⁻¹³Regulering af Staternes Grænser efter Nationalitetsprincippet, Rømning af de besatte Omraader og ¹⁴en almindelig Sammenslutning af Nationerne. »Retfærdighed for alle Folk og Nationaliteter og deres Ret til, hvad enten de er stærke eller svage, at leve deres Liv i Frihed paa lige Vilkaar med hverandre.«

I det sidste Krigsaar anspændte alle Krigsdeltagerne

deres Kræfter til det yderste. Der skete et mægtigt Opbud af Mennesker og Materiel. De Allieredes samlede Hærsstyrker i Hjemlandene og ved alle Fronter, er beregnet til o. 40 Millioner Mand og Centralmagternes til o. 20 Millioner. I alle Lande indførtes *Krigsøkonomien*, hvorved den almindelige Industri blev lagt om til Produktion af Krigsmateriel, og hele Erhvervslivet blev organiseret med Krigen for Øje. Pengemidlerne til Krigens Førelse blev skaffet til Veje ved *Milliardlaan* og store *Skatter*, og samtidig gennemførtes en streng *Prisregulering* og *Rationering* af Livsfornødenheder. Statsmagten blev samlet paa faa Mænds Hænder og blev saa stærk som aldrig før.

Den tekniske Udvikling blev forceret frem og benyttet i Krigens Tjeneste i hidtil ukendt Maalestok: Jernbaner, Telefon, Telegraf, Automobiler, Undervandsbaade, Flyvemaskiner, Luftskebe, Tanks og Giftgas. Med langtrækkende Kanoner kunde Tyskerne fra Fronten bombardere Paris, dog uden større Virkninger; Luftbombardementer af Paris og London gjorde heller ikke større Fortræd, men virkede snarest til at styrke Krigsviljen; paa den Maade gik det op for Englænderne, at Krigen ogsaa angik dem for Alvor, og at de ikke mere levede urørlige paa deres Ø. Samtidig med Videnskabens ødelæggende Indsats blev der fra *Lægevidenskabens* Side ydet et betydeligt Arbejde ved Helbredelse af Saarede og Bevarelse af Sundhedstilstanden i Folkene.

I Foraaret 1918 foretog Tyskerne det sidste store Angreb i Nordfrankrig. De var nær ved at sprænge den fransk-engelske Front, men Hærens Kampeevne var nedsat, man manglede friske Tropper og formaaede derfor ikke at følge Sejrene. Tillige var *Krigsviljen* i det tyske Folk svækket, den var undergravet af Nøden; Blokaden gjorde sine Virkninger; Folket begyndte at blive modtageligt for de Allieredes Fredspropaganda og en revolutionær Agitation. Paa *Rigsdagen* var den politiske Opposition imod

Kejserregeringens Overvægt i Forfatningslivet begyndt at røre paa sig, og Kejseren gjorde ogsaa Indrømmelser i parlamentarisk Retning; men det var for sent.

Paa de Allieredes Side blev Overkommandoen over hele Vestfronten endelig overdraget til een Mand, den franske Overgeneral *Foch*. Da det tyske Angreb ebbede ud, satte han ind med et stort Modangreb paa hele Fronten. Tyskerne kunde ikke staa overfor dette mægtige Pres og begyndte at vige; nu forstod den tyske Hærledelse, at Krigen var tabt og henstillede til Regeringen at indlede Fredsunderhandlinger.

5. Vaabenstilstand. Centralmagternes indbyrdes Sammenhold bristede. *Bulgarien* sluttede Vaabenstilstand i September og *Tyrkiet* i Oktober, efter at disse Landes Hære havde lidt Nederlag paa Balkan og i Asien.

I *Østrig-Ungarn* var Kejser *Franz Josef* død i 1916. Hans Efterfølger, Kejser *Karl*, vilde indlede en Fredspolitik for at undgaa en fuldstændig Opløsning af det habsburgske Monarki; Tyskerne var dog endnu stærke nok til at hindre hans Planer. Men da Fronten mod Italien brød sammen i Efteraaret 1918, blev *Østrig-Ungarn* tvunget til at slutte Vaabenstilstand med de Allierede, og samtidig anerkende *Tjekkoslavakernes* og de *sydslaviske* Landes fuldstændige Uafhængighed. Som Følge af disse Begivenheder opgav Kejser *Karl* sin Trone.

I *Tyskland* greb Forvirringen om sig. Kejserens politiske Indrømmelser frugtede intet. Der skete Mytterier blandt Matroser og Soldater, og endelig den 9. November brød Revolutionen ud i Berlin. Samme Dag abdicerede Kejseren og flygtede til Holland. Dermed var Vejen aaben for Fredsunderhandlinger, og den 11. November blev Vaabenstilstanden underskrevet. Tyskland skulde straks rømme alle besatte Omraader og hele venstre Rhinbred, som blev besat af de Allieredes Soldater, endvidere udlevere hele Krigsflaaden, en Mængde Krigsmateriel, Handelsskibe og

alle Krigsfanger, medens Blokaden derimod ikke straks blev hævet fra de Allieredes Side. En Genoptagelse af Krigen fra tysk Side var en Umulighed.

Verdenshistoriens største Krig var forbi. Dens direkte Tab af Menneskeliv beløb sig til o. 8 Millioner Mand, de materielle Ødelæggelser og Krigsudgifterne til mange Hundrede Milliarder Kroner, medens de sjælelige Lidelser naturligvis ikke lader sig udtrykke i Tal.

Efter Verdenskrigen.

I. Fredsslutningerne.

1. Fredskonferencen. I Januar 1919 aabnedes *Fredskonferencen i Paris* under den franske Førsteminister *Clemenceaus* Forsæde. Alle de Allierede Magter sendte deres Repræsentanter; men de overvundne fik ikke nogen Indbydelse til at deltage i Udarbejdelsen af Fredsbetingelserne; naar Konferencens Arbejde var afsluttet, var det Meningen, at Traktaterne skulde forelægges for Centralmagterne til Antagelse eller Forkastelse uden forudgaaende Forhandling.

De fem Hovedmagter var almægtige paa Fredskonferencen: De Forenede Stater, Det britiske Imperium, Frankrig, Japan og Italien.

Under det britiske Imperium var Canada, Australien, den sydafrikanske Union, New Zealand og Indien særligt repræsenteret; de øvrige Stater var Belgien, Bolivia, Brasilien, China, Cuba, Ekvador, Grækenland, Guatemala, Haiti, Hedjas, Honduras, Liberia, Nikaragua, Panama, Peru, Polen, Portugal, Rumænien, Den serbisk-kroatisk-slovenske Stat, Siam, Tjekkoslovakiet og Uruguay, ialt 32 Stater.

Det forberedende Arbejde foregik i *sagkyndige Kommissioner*, medens alle endelige Afgørelser blev truffet af de »fire store«, Clemenceau, Lloyd George, Wilson og Italiens Repræsentant. Konferencens Forhandlinger foregik for lukkede Døre.

Grundlaget for Fredsunderhandlingerne var *Nationalitetsprincippet*, for saa vidt det var foreneligt med de sejrende Magters Interesser; man søgte i størst mulig Udstrækning at lade Statsgrænser og Folkegrænser falde sammen, og

hvor det ikke kunde lade sig gøre, blev mange Stater forpligtet til at give de *nationale Mindretal* Sikkerhed for kulturel Selvstændighed. Endvidere ønskede man, at Fredstraktaterne skulde føre til Oprettelsen af en varig Fredstilstand med en fast Ordning af Staternes indbyrdes Forhold.

Iøvrigt var der store Modsætninger mellem Konferencens ledende Mænd. Præsident *Wilson* havde imod gammel amerikansk Skik forladt Landet i sin Embedstid for at udøve den størst mulige Indflydelse paa Forhandlingerne ved sin personlige Nærværelse. Han vilde, at der skulde komme en hel ny Verden ud af Verdenskrigens Rædsler, man skulde forme en Fredstraktat, der ved fredelige Midler umuliggjorde fremtidige Krige, i disse Bestræbelser fik han kraftig Støtte af den offentlige Mening rundt om i Landene; overalt hvor han kom hen paa sit Europabesøg, blev han modtaget som den store Fredsbringer og var Genstand for en enestaaende Hyldest; men paa Fredskonferencen formaaede han ikke at sejre med sin Politik. Han savnede de fornødne diplomatiske Evner og var uden tilstrækkeligt Kendskab til europæiske Forhold. Det blev derfor kun i ringe Grad de fjorten Punkter fra Januar 1918, der kom til at præge den endelige Fred. *Clemenceau* Maal var ganske anderledes begrænset; han arbejdede paa, at Frankrig skulde have Oprejsning for 1871 og Sikkerhed for, at Tyskland ikke kunde begynde en Hævnkrig i overskuelig Fremtid, og denne Sikkerhed kunde kun opnaas ved, at Tysklands Militærmagt blev ødelagt og Frankrigs militære Overlegenhed blev sikret. *Lloyd George* havde en vanskelig Opgave i at mægle mellem disse to Standpunkter. Han var selv liberal engelsk Politiker og havde derfor ogsaa Anskuelser, som stod *Wilson*s nær; men han var tillige en udpræget Realpolitiker, som ønskede et Resultat, og derfor var villig til ethvert Kompromis, som kunde føre til et saadant. Han havde ualmindelig fremragende Forhandlingsevner, og det lykkedes ham derfor ogsaa at faa den fornødne Enighed bragt til Veje.

2. Versaillestraktaten. Tysklands Fredsbetingelser blev udarbejdet først; og den 28. Juni 1919 blev Fredstraktaten underskrevet i Versailles af de Allieredes Repræsentanter og den tyske Udenrigsminister, Socialdemokraten Hermann Müller. I denne Traktat erkendte Tyskland sin Skyld i Krigens Opstaen. Den indledes med Grundloven for Folkenes Forbund (se XIII, 55) som var *Wilson*s særlige

Indsats paa Konferencen. Denne Bestemmelse optoges ogsaa i de øvrige Fredstraktater, ligesom Grundtrækkene af en fælles social Lovgivning. *"intern. arbejdsorganisat."*

II.

Frankrig fik Elsass-Lothringen tilbage uden nogen Folkeafstemning. Saaromraadet blev stillet under internationalt Styre i 15 Aar, hvorefter der skulde være Folkeafstemning om, hvilket Land Befolkningen ønskede at slutte sig til. Belgien fik nogle Grænselandskaber. Mod Nord fik Danmark efter en Folkeafstemning den nordlige Del af Slesvig, medens Tyskerne sejrede ved en Afstemning i Mellemlesvig. Mod Øst blev Størstedelen af Vestpreussen og Posen afstaaet til det ny oprettede Polen, som efter Folkeafstemning fik Dele af Øvreschlesien. Danzig blev en Fristat, men Polen fik Ret til at benytte den som Havnestad. Memelomraadet fik en lignende selvstændig Stilling; det kom ¹⁹²³ senere ind under Litauen, men med særlig Sikkerhed for Selvstyre; Fredstraktaterne med Rusland og Rumænien blev ophævet, og Tyskland forpligtede sig til at anerkende de nye Stater mod Øst. Paa samme Maade anerkendte det ogsaa de Lande, som blev dannet af det tidligere habsburgske Monarki, og herunder lovede Tyskerne særlig at respektere den østrigske Republiks Uafhængighed. (Anschluss)

Tyskland opgav alle Særrettigheder i de fremmede Verdensdele og overgav sine Kolonier til de Allierede, der fordelte dem imellem sig under en særlig Styrelsesform som Mandater, der skulde staa under Folkeforbundets Tilsyn. */Belgien* I Afrika fik Frankrig, England og den sydafrikanske Union hver sine Omraader. Stillehavsoerne blev delt mellem England, Australien, New Zealand, ~~de Forenede Stater~~ og Japan. I Asien fik Japan Kiautschou, men maatte senere overdrage det til Kina.

III.

Tysklands Hær maatte højst tælle 100,000 Mand, Officerer indbefattet, almindelig Værnepligt blev forbudt og de frivillige hvervede Tropper forpligtet til at tjene i et

langt Tidsrum; al Fabrikation af Giftgas, Panservogne, Undervandsbaade og Krigsflyvemaskiner blev forbudt. Flaaden maatte kun omfatte et vist Antal Skibe af bestemt Art og Størrelse. En særlig Kontrollkommission skulde føre Tilsyn med denne delvise Afrustnings Gennemførelse. Disse Bestemmelser om Tysklands Forsvarsvæsen begrundedes med, at de skulde være Indledningen til en almindelig Nedrustning af alle Nationer.

Tyskerne forpligtede sig til at udlevere alle »Krigsforbrydere«, deriblandt ogsaa Ekskejser Vilhelm, som i Traktaten var anklaget for »alvorlig Krænkelser af international Moral og Traktaters Hellighed;« men denne Bestemmelse fik aldrig Betydning, og Holland nægtede at udlevere Kejseren.

De overvundne forpligtede sig til at erstatte alle Tab, som Krigen havde paaført de Allieredes civile Befolkning. Foreløbig blev det fastsat, at Tyskland skulde betale 20 Mil-liarder Guldmark i Penge og Naturalier til Hjælp for de krigshærgede Landomraaders Genrejsning. En særlig Erstatningskommission skulde nærmere fastsætte den endelige Erstatningssum og fik et økonomisk Formynderskab over Tyskland. Størstedelen af den tyske Handelsflaade skulde udleveres og ligeledes Mængder af Husdyr, Kul, Kemikalier, Telegrafkabler, Sejrstrofæer og Arkivsager.

Som Sikkerhed for Fredsbetingelsernes Gennemførelse fik de Allierede Ret til at besætte venstre Rhinbred i 15 Aar. Med Fredstraktaten bortfaldt Garantien for Luxemburg og Belgiens Neutralitet, medens Sikkerheden for Svejts' Neutralitet paany blev bekræftet. Bestemmelserne traadte i Kraft i Begyndelsen af 1920, da de forskellige Staters Folkerepræsentationer havde bekræftet Traktaten.

I de Forenede Stater lykkedes det ikke Præsident Wilson at faa Senatet til at bekræfte Versaillestraktaten; den almindelige Stemning i Unionen var afgjort imod at blive blandet for meget ind i den øvrige Verdens Affærer, og man frygtede, at dette vilde ske, saafremt Staterne gik med ind

IV.

skyld-pala-graffen (\$251)

V.

VI.

i Folkeforbundet; en Deltagelse i dette Forbund vilde nøde de Forenede Stater til at opgive noget af deres absolutte Handlefrihed. Det var et haardt Slag for Wilson, at hans eget Lands Folkerepræsentation forkastede det, som var hans egen store Gerning i Verdenspolitikken. Da han traadte tilbage fra Præsidentposten i 1921 var han en aandelig og legemlig brudt Mand. I dette Aar vedtog det amerikanske Senat en simpel Fred med Tyskland uden nærmere Betingelser. **22.8.21.**

3. Det habsburgske Monarkis Opløsning og Freden med Bulgarien. Allerede før Krigen Afslutning havde de Allierede anerkendt de undertvungne Nationaliteter som selvstændige Stater. Det habsburgske Monarki eksisterede derfor slet ikke, da Fredsunderhandlingerne begyndte, men de to tidligere Hovedlande fik som nye selvstændige Stater forelagt nogle Fredsbetingelser til Underskrift uden Forhandling.

10.9.19. Den østrigske Republik underskrev Freden i St. Germain i September 1919. Heri anerkendtes alle de nye Stater; og det ny Østrig indskrænkedes til de gamle østrigske Omraader fra Middelalderen og blev derved en ren tysk Nationalstat. Ungarn, hvis Forhold paa Grund af indre Uroligheder først blev ordnet i 1920, blev en ren madjarisk Nationalstat, som endda maatte afstaa betydelige Mindretal til Nabostaterne. Baade Østrig, Ungarn og Bulgarien fik paalagt store Skadeserstatninger, og der blev fastsat lignende militære Bestemmelser som i Versaillestraktaten.

Paa det gamle habsburgske Monarkis Omraade blev der oprettet en hel ny Stat, Tjekkoslaviet (af Bøhmen, Mähren, østrigsk Schlesien, ~~Del af Galizien~~ og noget af Ungarn omkring det gamle ~~Pressburg nu Bratislava~~). Rumænien fik Siebenbürgen og den østligste Del af den ungarnske Slette; det benyttede Opløsningen i Rusland til at bemægtige sig Bessarabien. **1918.** Polen fik Galizien Serbien blev sluttet sammen med det lille Montenegro og fik de tidligere sydslaviske Lande indenfor det habs-

Folkearvst. i Sopron 14.12.21.
- i Klagenfurt 10.10.20.

burgske Monarki (Slavonien, Kroatien, Bosnien, Herzegovina, Størstedelen af Dalmatien) og noget af det gamle Ungarns Omraade. Af alle disse Dele dannedes Kongeriget Jugoslavien.

Italien fik Sydtirol, Istrien, Triest, hvorved der kom betydelige tyske¹⁾ og slaviske Mindretal²⁾ under italiensk Herredømme. ¹⁾ 0.275.000 ²⁾ 0.1/2 mill.

Bulgarien blev ved Freden den næstmindste Stat paa Balkanhalvøen. Det maatte afstaa Kyststrækningen ved Ægæerhavet til Grækenland og Dele af Makedonien til Jugoslavien. L og andre grænsedistrikter

4. Det osmanniske Riges Opløsning. Da Krigen var forbi, laa den engelske Flaade foran Konstantinopel, og Sultanen maatte modtage de Fredsbetingelser, de Allierede forelagde ham; ifølge disse Bestemmelser skulde Dele af det vestlige Lilleasien omkring Smyrna, som havde været beboet af Grækere i Aartusinder, afstaa til Grækenland; men de haarde Fredsbetingelser fremkaldte en national tyrkisk Rejsning under Ledelse af Mustafa Kemal. Med stor Dygtighed ledede han Felttoget mod Grækerne, som blev helt fordrevet fra Lilleasien. Den endelige Fred blev sluttet i Lausanne 1923; Tyrkiet blev indskrænket til kun at omfatte selve Lilleasien med Konstantinopel og Adrianopel i Europa og bevarede saaledes Herredømmet over Stræderne. Frankrig fik Herredømmet over Syrien som Mandat, paa samme Maade kom Palæstina og Irak (Mesopotamien) ind under det britiske Rige; Tyrkiet opgav alle Krav paa Ægypten. I Arabien blev der oprettet nationale Kongeriger under engelsk Indflydelse.

5. Nyordningen ved Østersøen. Da de tyske Hære under Krigen havde besat russisk Polen og Østersølandene, var disse blevet adskilt fra Rusland, og da den russiske Revolution havde opløst det russiske Rige, benyttede Folkeslagene i disse Egne Lejligheden til at oprette selvstændige Republiker: Finland, Estland, Letland og Litauen. Det

Fiume
1919-24.

Neuilly
27.11.19.

Sèvres
10.8.20.

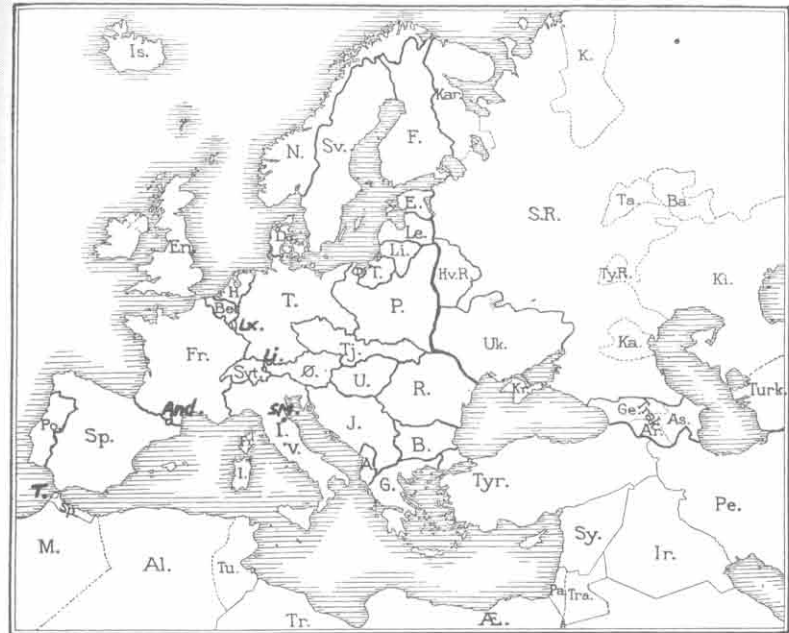
1920-22

L med Armenien

gamle *polske Rige* blev ligeledes genoprettet og blev den største af alle de nye Stater, som opstod efter Verdenskrigen.

6. Verdenskrigens umiddelbare Følger. Krigens Virkninger paa det politiske Omraade var først og fremmest, at Forholdet mellem Magterne blev fuldstændig forandret. Østrig-Ungarn eksisterede ikke mere; Tyrkiet var blevet meget mindre; Tyskland havde mistet sin Stilling som Fastlandets stærkeste Militærmagt, og Kejserrigets Forsøg paa at blive en ledende Koloni- og Sømagt var ganske mislykket; Rusland var gledet ud af de egentlige Stormagters Kreds. En hel Række nye Stater var blevet oprettet paa nationalt Grundlag, saaledes at *Nationalstatsdannelsen* var naaet endnu et Stykke frem; Folke- og Statsgrænser faldt nu i højere Grad sammen end før Krigen; men denne Trang til at danne Nationalstater var ikke længere begrænset til Europa; den gjorde sig ogsaa gældende i de fremmede Verdensdele og blev fremmet stærkt af Krigen.

Stormagternes Antal var blevet mindre, medens de *smaa og mellemstore* Staters Tal var vokset. De ledende Verdensmagter var nu de Forenede Stater, *det britiske Rige* og *Frankrig*; dertil kom endnu en europæisk Stormagt, *Italien*, og en asiatisk Stormagt, *Japan*. Trods mange Gnidninger opretholdtes den gode Forstaaelse mellem disse Magter i det følgende Aarti. Baaede for store og smaa Stater var de vedtagne Fredstraktater det urørlige Grundlag for Forholdet mellem Magterne, og ethvert Forsøg fra de overvundne Folks Side paa at ændre ved de bestaaende Tilstande blev tilbagevist; navnlig satte Frankrig megen Kraft ind paa at skabe Sikkerhed for Fredsbestemmelsernes Overholdelse.

Europa og Middelhavslandene efter Krigen.

A.=Albanien.	K.=Komi, Syrjæernes autonome Omraade under S.-R.	Sovjetunionen.
Al.=Algier.	Ka.=Kalmukkernes auton. Omraade under S.-R.	Sv.=Sverige.
Ar.=Armenien, Sovjet-Republik under Trak.	Kar.=Karelerens autonome Sovj. Rep. under S.-R.	Svt.=Svejts.
As.=Asserbeidjan, Sovj.-Republ. under Trak.	Ki.=Kirgisernes autonome Sovj.-Rep. under S.-R.	Sy.=Syrien.
B.=Bulgarien.	Kr.=Krim, auton. Sovj.-Rep. under S.-R.	T.=Tyskland.
Ba.=Baskirernes autonome Sovj.-Republ. under S.-R.	L.=Luxemburg.	Ta.=Talarernes aut. Sovj.-Rep. under S.-R.
Be.=Belgien.	Le.=Lettland.	Tj.=Tjekkoslavakiet.
En.=England.	Li.=Litauen.	Tr.=Tripolis.
F.=Finland.	M.=Marokko.	Tra.=Transjordanien.
Fr.=Frankrig.	N.=Norge.	Trak.=Transkaukasien, føderativ Sovj.-Rep. under Sovjetunionen.
G.=Grækenland.	P.=Polen.	Tu.=Tunis.
Ge.=Georgien, Sovj.-Rep. under Trak.	Pa.=Palæstina.	Turk.=Turkmenistan, Sovj.-Rep. under Sovjetunionen.
H.=Holland.	Pe.=Persien.	Ty.-R.=Tysk-Russernes aut. Sovj.-Rep. under S.-R.
Hv.-R.=Hviderussernes Sovj.-Rep. under Sovjetunionen.	Po.=Portugal.	Tyr.=Tyrkiet.
I.=Italien.	R.=Rumænien.	U.=Ungarn.
Ir.=Irak.	Sp.=Spanien.	Uk.=Ukraine, Sovj.-Rep. under Sovjetunionen.
Is.=Island.	S.-R.=Sovjetrusland, den største føderative Sovj.-Rep. (sammensat af 23 autonome Sovj.-Rep. og aut. Omraader) under	V.=Vatikanstaten.
J.=Jugoslavien.		Æ.=Egypten.
		Ø.=Østrig.

II. Fællestræk for Udviklingen efter Verdenskrigen.

7. Politiske Forhold. Den *nationale Selvtilstrækkelighed*, som havde præget Landene under Krigen, virkede ogsaa i Efterkrigstiden baade paa politiske, økonomiske og aandelige Omraader. Mod denne Strømning arbejdede *Internationalismen*, som fortsatte, hvor den var blevet afbrudt af Krigen, og søgte at vække Forstaaelsen af, at et Samarbejde mellem Nationerne var en Nødvendighed, da den gensidige Afhængighed var større end nogensinde. Denne Retning havde stor Tilslutning i Folkene; men selv dens ivrigste Talsmænd stod magtesløse overfor den almindelige Udvikling og blev efterhaanden tvunget til at tage Ansvar for en Politik, som virkede i modsat Retning. I alle nye Stater indførtes høje *Toldtariffer* for at beskytte den nationale Industri; ligeledes oprettedes store staaende *Hære* paa Grundlag af almindelig Værnepligt.

Landenes *indre Politik* kendetegnedes ved et voksende *Demokrati*. Da Staten havde krævet de unge Mænds Tjeneste i Krigen uden Hensyn til Skatteydelse og Kvindernes Deltagelse i Erhvervslivet i Mændenes Sted, maatte den mest udstrakte Valgret blive det politiske Resultat, og almindelig og lige Valgret for Mænd og med enkelte Undtagelser ogsaa for Kvinder indførtes i de Lande, hvor det ikke tidligere havde været Tilfældet. Denne udstrakte Valgret blev for det meste knyttet til *Forholdstalsvalgmaaden*, for at man kunde opnaa den størst mulige Retfærdighed ved Sættelsen af Folkerepræsentationerne. I de fleste Lande blev *Parlamentarismen* den herskende Regeringsform, og Efterkrigstidens nye Forfatninger blev et Udtryk for Liberalismens politiske Opfattelse.

Jævnside med denne Udvikling gjorde ogsaa en almindelig Mistillid til dette System sig gældende i mange Stater. Denne Mistillid beroede dels paa en konservativ Modvilje i de Samfundslag, som den demokratiske Udvikling havde berøvet Magten, og dels voksede den frem paa Grundlag af de Erfaringer, man gjorde, efter at det parlamentariske System havde sejret over hele Linien. Det viste sig nemlig, at store Dele af Befolkningen alligevel ikke havde faaet deres Krav tilfredsstillet, og at de demokratiske Regeringer i de senere Aar ikke kunde finde Vej ud af det økonomiske Uføre, der efterhaanden brød frem i alle Lande. De mange Partier, som ved Hjælp af Forholdstalsvalgmaaden kunde faa Repræsentanter i Rigsdagene, vanskeliggjorde Dannelsen af stærke Flertalsregeringer; og endelig blev Modsætningerne mellem Partierne i nogle Lande saa stærke, at et Samarbejde var udelukket; men

under saadanne Forhold var Forudsætningerne for et parlamentarisk Styre ikke længere til Stede. Det maatte da blive den *udøvende Magts* Indehaver, som fik Overvægten over den *lovgivende* i Modsætning til Forholdet under parlamentariske Regeringsformer.

Dette kunde saa meget lettere ske, som Folkene, ogsaa i neutrale Lande, i Krigstiden var blevet vænnet til en *stærk Statsmagt*, hvis Indgreb mærkedes paa alle Samfundslivets Omraader. I nogle Lande mislykkedes det ganske for det demokratiske System at genindføre normale Tilstande, og det blev da afskaffet til Fordel for *Diktatur* i forskellige Former; men Diktaturet har dog i alle Lande søgt at bevare et folkeligt Præg og paa en eller anden Maade ladet Folket udtale sig ved Valg.

8. Økonomiske og sociale Forhold. Lige efter Krigens Afslutning var der paa Grund af det store Genrejsningsarbejde stor Efterspørgsel efter Arbejdskraft og Varer, og Industrien blev lagt om med almindelig Produktion for Øje; *Krigsøkonomien* ophørte. Man haabede paa en mægtig Forøgelse af Afsetningsmulighederne, da de tomte Lagre skulde fyldes. Den store Efterspørgsel efter Varer drev Priserne endnu højere op end under selve Krigen, da Prisreguleringen var medvirkende til at holde dem nede; men i 1920 standsede den almindelige Prisstigning. Betalingsevnen svigtede i Forhold til den store Mængde Varer, Produktionen formaaede ikke mere at give tilstrækkeligt Arbejde, og der indtraadte da en stor og varig Arbejdsløshed, som blev det betydningsfuldeste sociale Problem i alle Stater. Dette forværredes ved, at de oversøiske Lande delvis lukkede for Indvandring for at udelukke overflødig Arbejdskraft. *Industrien* og den *internationale Handel* havde ogsaa paa Grund af de mange nye eller ændrede Statsomraader andre Markeder at arbejde med, som det voldte Vanskeligheder at tilpasse sig efter. Ved *Rationalisering* og *Koncentration* af Virksomhederne efter amerikansk Forbillede søgte man at nedsætte Produktionsomkostningerne, men det førte ogsaa Arbejdsløshed med sig.

Denne Arbejdsløshed var Forudsætningen for at *Kommunismen*, med Støtte fra den bolsjeviskiske »Tredie Internationale« i Rusland, kunde trænge frem paa Bekostning af de socialdemokratiske Partier (»Anden Internationale«); Socialdemokraterne naaede i Efterkrigstiden frem til en meget betydelig Magt i Samarbejde med de borgerlige Partier.

Trods de mange Hindringer for internationale Foretagender bredte de store kapitalistiske Sammenslutninger med de amerikanske Truster og verdensomfattende Virksomheder i Spidsen sig ud over hele Jorden. De finansierede allerede bestaaende Fabrikker i fremmede Lande eller oprettede Af-læggerfabrikker, (f. Eks.: Automobilindustrien, Petroleumsselskaber, Margarineproduktionen); og da Stordriften ogsaa

Japan
1920

tog til i de enkelte Lande, blev de mindre Industrivirksomheder delvis ødelagt, og den *industrielle Middelstands* Stilling stærkt svækket.

De fleste Stater havde store finansielle Vanskeligheder at kæmpe med under Afviklingen af Krigsøkonomien. Valutakurserne dalede stærkt, foranlediget af at Forbindelsen mellem Pengesedlerne og Guldet var blevet afbrudt under Krigen. Men i Løbet af Aarene 1922—1928 lykkedes det at fremskaffe Balance paa Statsbudgetterne og enten at føre Møntenheden tilbage til dens oprindelige Værdi eller at stabilisere den i et nyt Forhold til Guld. Denne Ordning varede dog kun nogle Aar, indtil en ny stor Pengekrise satte ind i 1931.

Fælles for alle Lande var Statsgældens Stigning, hvis Forrentning og Tilbagebetaling krævede store Skatter. Der var særlig to betydningsfulde Gældsbyrder, som hvilede paa de paagældende Stater. Den ene var de tyske Erstatningsbetalinger, den anden den interallierede Gæld, d. v. s. Tilbagebetalingen af de Krigslaen, som de Allierede havde optaget i Frankrig, England og Amerika. De to første Lande var villige til at stryge deres Tilgodehavender, medens de Forenede Stater krævede Gælden betalt. Før Krigen havde England været Verdens største Kreditorstat; i Efterkrigstiden blev det overvejende de Forenede Stater, som forsynede den øvrige Verden med den nødvendige Kapital til den private Industris Genrejsning og Staternes finansielle Behov.

I Krigstiden var Byggeriet blevet standset paa Grund af Krigsøkonomien, Prisstigningen og den offentlige Huslejekontrol. Trods Kommuner og Staters Støtte til Byggeriet lykkedes det kun langsomt at afhjælpe Bolignøden; Fagforeningerne havde ogsaa begrænset Tilgangen til Faget saa stærkt, at den nødvendige Arbejdskraft savnedes, da Genopbygnings Tid begyndte.

I Sammenhæng med Arbejderklassens stigende politiske Magt fandt en Udvidelse af den sociale Lovgivning Sted. Arbejderne fik ligeledes en økonomisk Forbedring, da det lykkedes deres faglige Organisationer at hævde en Del af Krigstidens Lønstigning. Da samtidig en stærkt progressiv Skatteskala paalagde de mere velhavende Befolkningslag betydelige Ydelser til det offentlige, fandt der paa den Maade en økonomisk Udligning Sted, der ogsaa fremmedes ved Storgodsernes Udstykning i mindre Besiddelser, og ved Fordeling af Statslaansobligationer og Aktier i mange smaa Portioner. Indtil den store Verdenskrise satte ind o. 1930 var der et almindeligt velhavende Præg over alle de moderne Samfund; det blev ogsaa muligt at udrede de store Understøttelser til de mange Arbejdsløse; men det var et Tegn paa økonomisk Usundhed, at det ikke lykkedes at afskaffe denne Arbejdsløshed, der bragte stigende Nød og Fattigdom med sig.

9. Den tekniske Udvikling. Krigens betydelige tekniske Fremskridt blev nu taget i Fredens Tjeneste. Automobile, Flyvemaskiner og delvis Luftskebe blev anvendt i Trafikken. Enkelte dristige Flyvere vovede sig ud paa Flyvninger over store Strækninger selv over Verdenshavene, (Lindbergs Flyverfærd over Atlanten til Paris, Byrds over Nord- og Sydpolen; Luftskebs ekspeditioner som Amundsen og Nobles over Nordpolen, andre over Atlanterhavet og Stillehavet). Paa Flyveteknikkens Omraade ydede Tyskerne den betydningsfuldeste Indsats. Elektronikken gjorde et nyt Fremskridt med Opfindelsen af Radio. Iøvrigt var den stigende Arbejdsløn en Drivfjeder til Konstruktionen af nye arbejdssparende Maskiner.

10. Kulturforhold. Efter at Krigen fuldstændig havde afbrudt det internationale Samkvem paa Aandslivets Omraade, blev dette ret hurtigt genoprettet; man bestræbte sig nu for at virkeliggøre de Idealer, som havde virket saa dragende allerede før Krigen; den almindelige Afsky for Krigen var en gunstig Jordbund for disse Bestræbelser. Førkrigstidens Kulturoptimisme havde fremdeles talentfulde og politisk indflydelsesrige Talsmænd, som i Litteratur og Folkeoplysning arbejdede for det fællesmenneskelige, det internationale Ret og Magt; efter Standsningen i Krigen skulde Mennesket nu udvikle sig frit til stadig højere Trin ved Hjælp af den rige Kulturudvikling, man havde naaet før Krigen.

Paa mange Omraader opnaaedes betydelige Resultater; der blev skabt en ny Verdenslitteratur af Forfattere, der opnaaede en hurtig Verdensberømmelse, og hvis Bøger udkom samtidig paa mange Sprog i mægtige Oplag. Men i Løbet af Efterkrigstiden svækkedes den kulturoptimistiske Tro, og Kulturpessimismen bredte sig i Stedet for. Denne Retnings betydeligste Talsmand blev Tyskeren Spengler, hvis Hovedværk er »Der Untergang des Abendlandes«; han prøver heri at vise, hvorledes de forskellige Kulturer lever deres eget Liv efter bestemte Love (ligesom Planter), og i Følge disse Love er den vesteuropæiske (den »faustiske«) Kultur dødsdømt.

Indenfor de særlige Fagvidenskaber fortsattes det dygtige Arbejde fra tidligere Tid; de betydeligste Fremskridt blev naaet paa den teoretiske Fysiks Omraade (Einstein, Rutherford, Niels Bohr), og ligesom den ældre Naturvidenskab udøvede den nye ogsaa en vis Indflydelse paa den filosofiske Tænkning, saaledes at den antimaterialistiske Strømning fra før Krigen blev yderligere styrket.

De forskellige Kunstarter var i de første Aar efter Krigen Genstand for mange Eksperimenter og modtog stærke Paa-virkninger dels fra ikkeeuropæiske Kulturomraader (Jazz-musik) og dels fra den tekniske Udvikling (Funktionalismen). I Arkitekturen satte den sidste Retning sig blivende Spor i en ny Byggestil (»Funkis«), hvis betydeligste Repræsentant

var *Corbusier*. Filmens Betydning forstærkedes i høj Grad ved Opfindelsen af *Tonefilm*. Paa dette Omraade beherskede amerikansk Kapital og Smag for en stor Del Produktionen.

Under Paavirkning fra gammel europæisk Radikalisme og den bolsjeviskiske Kommunisme i Rusland voksede en meget voldsom Kritik frem af de bestaaende Samfundstilstande og den herskende »borgerlige« Moral; *Kommunismen* udviklede sig til foruden at være en økonomisk-social Teori ogsaa at blive en Livsanskuelse.

I de gamle Lande, hvor Revolutioner havde omdannet Forholdene, og i alle de nye Lande, blev *Kirken* enten fuldstændig eller delvis adskilt fra Staten og fik en selvstændig Stilling, men berøvet sine gamle Forrettigheder.

III. Det tyske Rige.

* fra 3.10.1811. Novemberrevolutionen og den ny Forfatning.
 *) Politiske Forhold. Oprøret mod den kejserlige Regering^{5.11.18} begyndte med Mytteri blandt Krigsflaadens Matroser; og der blev hurtigt dannet *Arbejder- og Soldatteraad* efter russisk Forbillede rundt om i Byerne. Den 9. November proklamerede Socialdemokraten *Scheidemann Republikken* fra Rigsdagsbygningen i Berlin; efter Kejserens Abdikation fulgte alle de andre tyske Landsfyrsters. Der oprettedes et »Folkekommissærernes Raad.« Rigsdagen opløstes, og efter Beslutning af en Konference af alle tyske Arbejder- og Soldatteraad blev der afholdt Valg til en grundlovgivende Nationalforsamling paa Grundlag af almindelig Valgret for Mænd og Kvinder paa 20 Aar og derover efter Forholdstalsvalg.

Det blev af stor Betydning for en hurtig Genoprettelse af ordnede Tilstande, at den dygtige tyske Forvaltning overlevede Sammenbruddet, idet Embedsmændene i stor Udstrækning blev paa deres Poster med Hærens Øverstbefalende, *Hindenburg* i Spidsen. Han ledede Hærens Tilbagetog og opretholdt nogenlunde Ro og Orden i Samarbejde med de nye Magthavere, først og fremmest den socialdemokratiske Regeringschef, *Ebert*.

Nationalforsamlingen traadte sammen i *Weimar* i Fe-

6.2.19.

163

bruar 1919. *Socialdemokraterne* var langt det største Parti, det katolske *Centrum*⁹¹ det næststørste, derefter kom det borgerlig radikale, *Demokraterne*⁷⁴, medens de yderliggaaende *Socialister* og de *konservative Partier* kun fik en mindre Repræsentation. Forsamlingen valgte *Ebert* til den første Rigspræsident; men fremtidig skulde denne vælges ved direkte Valg af Folket paa syv Aar; efter Eberts Død i 1925 gennemførte Højrepartierne Valget af den gamle Generalfeltmarskal v. *Hindenburg* (f. 1847), som i 1932 genvalgtes, men denne Gang ved Vénstrepartiernes Stemmer.

I Følge *Weimarforfatningen* af 1919 blev det tyske Rige 11.8.19. en Republik. *Enkeltstaterne* opretholdtes som Republikker, men deres *Selvstændighed* indskrænkedes. Forfatningen fik et almindeligt liberalt og parlamentarisk Præg, folke-
 Valgretten til *Rigsdag* og *Landdage* blev som til Nationalforsamlingen. De almindelige borgerlige Rettigheder sikredes, og den enkeltes økonomiske Frihed bevaredes, idet dog Staten fik Ret til mod fuld Erstatning at overtage private Virksomheder, der var egnede til Socialisering, og ligeledes Ret til at gribe ind til Fordel for Industriens Rationalisering. Foruden Rigsdagen og et *Rigsraad*, sammensat af Repræsentanter for Enkeltstaternes Regeringer, oprettedes et *Rigsøkonomiraad*, valgt af Arbejdere og Arbejdsgivere, der skulde medvirke ved alle sociale Loves Udarbejdelse. Forbindelse mellem *Kirke og Stat* ophørte, men saaledes at *Kirken* bevarede sin Ejendom og en vis Adgang til at give Religionsundervisning i Skolerne; iøvrigt blev Grundskolen tvungen og offentlig.

Den første republikanske Regering maatte først og fremmest skaffe Ro i Landet, hvilket vanskeliggjordes ved *Kommunisternes* Forsøg paa med Vold at gennemføre »Proletariatets Diktatur« ligesom i Rusland; men det lykkedes den socialdemokratiske Forsvarsminister, *Noske*, at slaa Oprørerne ned med haard Haand. Paa samme Maade blev ogsaa nationalistiske Opstande bekæmpet; Republikken

(Kapp marts 1920)

separatisme

"spartakister"
1918-20.

blev paa denne Maade sikret, og det ny oprettede Rigs-
værn stillede sig helt igennem paa Ordenens Side.

Da Versaillestraktaten forbød Organisationen af en stor
Krigsmagt, blev der til Gengæld ofret betydelige Summer
paa at udruste dette Rigsværn og den lille Flaade paa den
bedst mulige Maade.

1920-30. Den politiske Ledelse i Aarene efter Revolutionen laa
den meste Tid hos det moderate Venstreparti, Socialdemo-
kratiet, ¹⁾ og Midterpartierne hvoraf de vigtigste var det
tyske Folkeparti, ²⁾ ~~(Stresemann)~~ Demokraterne og Centrum ³⁾ ~~Stresemann~~
1923-29. (d. 1929) var i en Aarrække Udenrigsminister og gennem-
førte under Opposition fra det konservative tysk-nationale
Parti en Forstaaelsespolitik overfor de tidligere Fjender.
Et betydningsfuldt Led i denne Politik var Locarnotrak-
4.10.25. taten mellem Tyskland og Vestmagterne (1925), hvorved
Vesteuropas Grænser blev anerkendt af alle de paagæl-
dende Lande; og derefter blev Tyskland optaget i Folke-
forbundet (1926); Sejrherremagternes Militærkontrol med
Tyskland bortfaldt samtidig hermed.

(§48) Efter Rigsdagsvalget i 1930, da Nationalsocialisterne
pludseligt blev et af Rigsdagens store Partier, var det umu-
ligt at skabe et virkelig parlamentarisk Ministerium.
Rigspræsidenten maatte derfor benytte sin Ret i Følge
Forfatningen til at udstede Nødforordninger, som blev
taalt af Midterpartierne og Socialdemokratiet, uden at
dette sidste Parti dog vovede at deltage i Regeringsansva-
ret. Disse Nødforordninger var meget omfattende, idet de
ikke blot indeholdt Bestemmelser angaaende Nedsættelse
af de offentlige Udgifter, men ogsaa greb ind paa det pri-
vate Erhvervslivs Omraade for at gennemtvinge Nedsæt-
telser af Priser og Renter. Denne Styreform var meget ilde
lidt af Befolkningen, men af Frygt for den voksende revo-
lutionære Bevægelse fra Kommunisters og Nationalsocial-
isters Side, bøjede Flertallet sig for den. Det var ogsaa
den samme Frygt, der bevirkede, at Socialdemokraterne
sammen med Centrum og Midterpartierne genvalgte den
1932

næsten 85aarige Hindenburg til Præsident; idet man
mente, at hans enestaaende folkelige Autoritet var det
eneste, der kunde bevare Forfatningen imod de revolu-
tionære Partiers Stormløb.

Brüning 1930-1932.
Men da Regeringen ikke kunde fremskaffe tilstrækkelig
Ro i Landet, blev den under Pres af den nationale Bevæ-
gelse afsat af Præsidenten (1932), som derefter styrede ved
Hjælp af Præsidentkabinetter. Disse havde kun Ansvar over-
for Præsidenten uden at være udgaaet af noget bestemt
politisk Parti og skulde prøve at føre en Politik over Par-
tierne, som paa Grund af deres indbyrdes Uenighed ikke
var i Stand til at danne en almindelig parlamentarisk
Regering. Denne Politik vanskeliggjordes, fordi Grund-
loven paabød, at ingen Minister kunde fortsætte i sit Em-
bede, efter at Rigsdagen havde vedtaget en Mistillidserklæ-
ring imod ham, og i Rigsdagen havde disse Præsident-
kabinetter kun Støtte af et ringe Mindretal. Oppositionen
blev stadig stærkere fra alle Sider, og derfor overdrog Præ-
sident Hindenburg endelig Føreren for det største Parti,
Nationalsocialisten Adolf Hitler Rigskanslerposten i Be-
gyndelsen af Aaret 1933. Ved et paafølgende Valg fik
Hitler over 17 Millioner Stemmer, og sammen med de
Tysk-nationale havde hans Parti Flertal i Rigsdagen.

12. Erstatningsbetalingerne. I Forholdet til Udlandet
blev Erstatningsbetalingerne et alt overvejende Spørgs-
maal. Da Erstatningskommissionen erklærede, at Tyskerne
ikke overholdt deres Forpligtelser, besatte Franskmandene
Ruhromraadet i 1923. Det fremkaldte den endelige Kata-
strofe for de tyske Penge, som længe havde staaet svagt;
de mistede fuldstændig deres Værdi. Ved en Nyordning
fastsattes Papirmarkens Værdiforhold til den ny Guld-
mark som en Billion til een. Med denne Pengeordning bort-
faldt al indenlandsk offentlig og privat Gæld, men samtidig
blev Rentierklassen, hvorfra en stor Del af Kapitalen til
Landets Genrejsning skulde komme, fuldstændig ødelagt,

*) jan. 1921: 226 milliarder (paaisekonferansen)
maj 1921: 132 " (erstatningskommissionen)

og Kapitaltilførselen maatte derfor ske ved udenlandske Laan, særlig fra de Forenede Stater.

I 1924 udarbejdede en Kommission under Ledelse af Amerikaneren Dawes en Betalingsplan, hvorved Beløbet, som i 1921 var blevet fastsat til 135 Milliarder Guldmark af Erstatningskommissionen, blev betydeligt nedsat, og Tyskland fik et stort Laan til Markens Genrejsning; men denne Ordning viste sig uigennemførlig. Derfor udarbejdedes en ny Ordning (Youngplanen), hvorefter Tyskerne fra 1930 til 1988 skulde betale over 36 Milliarder Guldmark, med Renter vilde det blive over 100 Milliarder. Betalingerne skulde ordnes gennem en international Bank i Basel. 70 Aar efter Vaabenstilstanden skulde Erstatningsbetalingerne ophøre. Da Tyskland i 1930 havde vedtaget denne Ordning, ophørte til Gengæld Besættelsen af tysk Landomraade. Men allerede i 1931 viste der sig store Vanskeligheder ved at udrede Erstatningsbetalingerne, saaledes at de Forenede Staters Præsident, Hoover, greb ind og fik gennemført et Moratorium, der omfattede baade Erstatningsbetalingerne og den interallierede Krigsgæld. Det sidste var nødvendigt, da de Allierede skulde bruge de tyske Erstatninger til at udrede deres egne Betalinger til Amerika. Ved Moratoriets Udløb i Sommeren 1932 viste Tyskland sig ude af Stand til at genoptage Betalingerne, og paa en Konference i Lausanne vedtog man at stryge disse helt mod en Affindelsessum paa nogle Milliarder een Gang for alle, som skulde betales i Rater; men heller ikke denne Ordning syntes at have Udsigt til at lykkes paa Grund af den almindelige Krise.

13. Økonomiske Forhold. Saa snart Tyskland var blevet Herre i sit eget Hus, begyndte man paa en udpræget protektionistisk Toldpolitik; kun ved at fremme Eksporten og indskrænke Importen det mest mulige var der Udsigt til, at man kunde blive i Stand til at betale de store offentlige og private Gældsforpligtelser. Industrien blev fuldstændig moderniseret; den genvandt sin Stilling paa Verdensmarkedet, og indledede Samarbejde med fremmede Landes Industriforetagender; men

den formaaede ikke at afværge den store Arbejdsløshed. Statsmagten greb stadig mere ind i Erhvervslivet og blev efterhaanden økonomisk interesseret i mange store tyske Erhvervsforetagender, særlig efter den store økonomiske Verdenskrisens Frembrud. Iøvrigt tog Stordriften et mægtigt Opsving i Aarene efter Krigen. Landbrugets Stilling blev yderst slet; ved Hjælp af store Toldbeskyttelser opretholdt man høje Priser paa Landbrugsprodukterne, og det lykkedes at gøre Landet selvforsynende i større Maalestok end før Krigen; men trods dette vedblev Landbrugets Forhold at være daarlige.

De offentlige Udgifter, særlig til sociale Formaal, steg overordentlig stærkt, saaledes at over Halvdelen af Nationalindtægten paa den ene eller anden Maade blev brugt til Skatter og Afgifter.

14. Nationalsocialister og Kommuniste. Tyskerne følte Versaillesfreden som et Slaveaag og Erstatningsbetalingerne som en ulidelig Byrde, hvilket sammen med de daarlige økonomiske Forhold dannede Baggrunden for en ny Partidanelse Nationalsocialismen (Nazismen) med Adolf Hitler som Fører.

Han var født i Østrig (1889) som Søn af en underordnet Statstjenestemand, men deltog i Verdenskrigen som Frivillig i den tyske Hær. Efter Krigen blev han Leder af »Det national-socialistiske tyske Arbejderparti», som paa det Tidspunkt kun havde syv Medlemmer ham selv iberegnet. Med enestaaende agitatorisk Dygtighed fik han hurtigt drevet Medlemstallet i Vejret og vovede i 1923 et »Kup« i München sammen med General Ludendorff; men det mislykkedes fuldstændigt, og selv blev han straffet med et kortere Fængselsophold. Derefter forstod han, at det var nødvendigt at arbejde paa længere Sigt og undgaa aabent Oprør, saa længe Partiet ikke havde en tilstrækkelig stor væbnet Magt bag sig. Ved Rigsdagsvalget i 1930 voksede Partiet pludseligt til at blive Tysklands næst største, og to Aar senere langt det største Parti.

Partiet har dels nationale og dels sociale Formaal. Det ønsker Østrigs Tilslutning til Rigtyskland, vil have Versaillestraktaten ophævet, og skabe en tysk Magtstilling som svarer til Folkets høje racemæssige Betydning, og er derfor ogsaa anti-semitisk; Nationen skal danne en Enhed, og Partiet er derfor en kraftig Modstander af den marxistiske Klassekamp; Folket skal have en ny Opdragelse, saaledes at det bliver sig bevidst som en Enhed. Slagordet er: Fællesnytte fremfor Egen nytte. »Renteaagets Sønderbrydelse» er et vigtigt Punkt i det økonomiske Program, derved skal Folket blive uafhængig af den internationale Finans. Staten skal have Ret til at overtage store økonomiske Virksomheder, men iøvrigt skal Privatejendomsretten bevares. Efter italiensk Forbillede skal Staten bygges op paa korporationsmæssigt Grundlag; Overskuds-

høj rente
fod, stor
prioritets-
gæld.

højt
præmiero

stiftet
1919.

15.9.30.

juni 30.

12.3.30.

befolkningen skal have Livsunderholdet ved en storstilet Kolonisation paa Landet, muligvis paa de østlige Naboers Bekostning. Uden at indtage noget bestemt konfessionelt Standpunkt, bekender Partiet sig til den kristne Religion. (Hitler er selv Katolik).

Partiet anerkender de store Personligheders Betydning i Historien, og derfor ligger ogsaa hele Magten og Ansaret hos den enevelldige »Fører«, han kan saaledes ganske bestemme over, hvilke Midler man skal tage i Brug for at naa Maalet: Det tyske Folks indre og ydre Frihed. Selv om Nazismens politiske Grundsætninger er antiparlamentariske, kunde Partiet derfor godt anvende parlamentariske Fremgangsmaader, saaledes som det var Tilfældet, da Hitler vandt sine store Valgsejre (Marts 1933). Ved disse Valg fik Nazisterne Magt til at gennemføre en Nyordning, saaledes at Rigsdagen overdrog Regeringen diktatorisk Myndighed til Rigets »Genrejsning»; kun Socialdemokraterne stemte imod. Kommunisterne var blevet udelukket fra Rigsdagen, idet de anklagedes for Delagtighed i Paasættelsen af en Ildebrand, der ødelagde Rigsdagsbygningen en Uge før Valget. Ved Nazismens vældige Fremgang svækkedes Enkeltstaternes Magt til Fordel for Rigets Centralstyrelse.

Partiet vandt Tilhængere i alle Samfundslag, men særlig i Landbefolkningen og den proletariserede Mellemstand, samt i den akademiske Ungdom.

Nationalsocialismen betegner den skarpeste Modsætning til det kommunistiske Parti, der er organiseret i nær Tilslutning til »Tredie Internationale» i Moskva. Dette Parti vil indføre en tysk Raadsrepublik efter russisk Forbillede. Det bekæmpede Socialdemokratiet, fordi det ansaa det for at være blevet alt for forhandlingsvenligt og forsigtigt i Kampen for den socialistiske Stats Gennemførelse. Kommunismen fik en stigende Tilslutning i det tyske Folk, og den stærke Udvikling af Yderpartierne medførte stadige Kampe imellem dem. Efter Nazisternes Sejr anvendte de meget haarde Midler for at udrydde »Marxismen» i alle dens Former.

Nationalsocialisternes Mærke er det oldgermanske *Hagekors*, Kommunisterne Partimærket fra Rusland, *Hammer og Segl*, og *Socialdemokraternes tre skraat stillede Pile*.

Hitler har organiseret et særligt Ordenskorps, Stormtropperne, der er indrettet paa militær Vis. Efter Hitlers Overtagelse af Magten fik dette Korps en delvis officiel Stilling.

IV. Frankrig.

15. Indre Forhold. Det franske Samfund overraskede Verden med sin Udholdenhed overfor Krigens Lidelser.

Det havde lidt et betydeligt Mandetab, som vanskeligt erstattedes, da Befolkningstilvæksten nærmest standsede.

Genrejsningen af det ødelagte Nordfrankrig krævede betydelige Kapitaler, der kun delvis dækkedes af de tyske Erstatningsbetalinger, og Statsgælden steg til svimlende Højder, samtidig med at Pengenes Værdi sank. Regeringen formaaede ikke at gennemføre Balance paa Budgettet, førend Poincaré, der var gaaet af som Præsident i 1920, ^{min. 1922-24} dannede det nationale Forsvarsministerium i 1926. Med stor Myndighed fik han Flertallet af de mange politiske Partier til at samarbejde og gennemførte Stabiliseringen i 1928 til 1/5 af Franc'ens oprindelige Værdi. I 1929 trak Poincaré sig ud af Politik, og de talrige politiske Grupper omkring enkelte betydelige Mænd kunde atter begynde deres Spil, ganske som før Krigen. Regeringerne udgik skiftevis af Flertalsblokke, som var sammensat af Højre eller Venstrepartierne ^{*) Tardieu, Laval} ^{**) Herriot, Boncompagni-Ludovisi}.

I Efterkrigstiden gennemførtes en Tilføjelse til Forfatningen ved Oprettelsen af et Statsøkonomiraad (1925), sammensat af Arbejder-, Arbejdsgiver- og Forbrugerrepræsentanter; det fik dog kun raadgivende Myndighed.

Ved Generobringen af Elsass-Lothringen fik Frankrig et kærkomment Befolkningstilskud og en betydelig Udvidelse af sin Bjergværksdrift og Industri, hvilket dog ikke forandrede den tidligere Sammensætning af det franske Folk som et overvejende Bondefolk. Storindustriens Vækst udryddede heller ikke de mange gammeldags Haandværkere og mindre Industridrivende. Genrejsningsarbejdet efter Krigen lagde Beslag paa megen Arbejdskraft som Frankrig ikke kunde fremskaffe selv. Der fandt derfor en betydelig Indvandring af fremmede Arbejdere Sted. Da Arbejdsløsheden, senere end i de andre store Industrilande, ogsaa ramte det franske Folk, kunde man bekæmpe denne i nogen Grad ved en Udvisning af de fremmede.

Den tidligere antiklerikale Politik blev betydelig svagere efter Krigen, dels fordi Konkordatet med Paven og de

evangeliske Kirker stadig gjaldt i Elsass-Lothringen, og dels paa Grund af de mange gejstliges tapre Deltagelse i Landets Forsvar. Denne Forandring i Forholdet mellem Stat og Kirke fremmedes ogsaa af den Omstændighed, at den katolske Kirke nu helt anerkendte den franske Republik og stillede sig afvisende overfor de yderliggaaende Konserverative. (I 1920 gjorde Paven Jeanne d'Arc til Helgen).

Efter Krigen blev der vedtaget en stor Lov om tyungen Socialforsikring med Tilskud fra Arbejdere, Arbejdsgivere og Staten, hvorved Frankrig endelig fik en moderne social Lovgivning. Trods de mægtige Tab ved Francestabiliseringen og den russiske Gælds Bortfald fortsattes Opsparingen, og Frankrig begyndte atter at anbringe Penge i Udlandet, fortrinsvis i de Stater, hvis Politik blev ført i Tilslutning til Frankrig.

Forsvarsvæsenet blev omordnet paa Grundlag af Krigen Erfaringer, saaledes at den franske Republik blev Verdens stærkeste Militærmagt.

16. Udenrigspolitik. Den franske Udenrigspolitik i Aarene efter Krigen havde først og fremmest til Formaal at opretholde den Ordning, som var truffet ved Fredstraktaterne; i disse saa Franskmandene en Garanti for den nationale Sikkerhed. Paa enhver Maade gjaldt det om at forhindre Tyskland i at begynde en Revanche-krig. Det var særlig Højrepartierne, der arbejdede i denne Retning, medens Venstrepartierne ønskede et forsonligt Forhold til Tyskland, uden dog paa noget Punkt at prisgive den nationale Sikkerhed. Denne Politik mente de maatte føres i Sammenhæng med en almindelig Forstaaelsespolitik mellem Nationerne, og flere fremtrædende franske Politikere gjorde derfor et stort Arbejde i Folkeforbundet, i første Række den veltalende og smidige Briand; Locarnooverenskomsterne i 1925 var et Resultat af disse Bestræbelser.

Frankrig fortsatte efter Krigen den nære Forbindelse med England og byggede et nyt Alliancesystem op sammen med nogle af de nye Stater mod Øst, Polen og den »lille

Entente» (Tjekkoslavakiet, Jugoslavien og Rumænien).

Da de tyske Erstatningsbetalinger standsede, nægtede Frankrig at betale sin Del af den interallierede Krigsgæld til de Forenede Stater. 1932 (des.)

V. De smaa Rhinstater.

17. Nederlandene (Holland) var neutral under hele Krigen, og det lykkedes at bevare det store Kolonirige, hvor der iøvrigt var megen Uro, og at opretholde Landets finansielle Styrke gennem Krigstidens Vanskeligheder, saaledes at Landet fremdeles indtager en betydelig Stilling i Verdensøkonomien, særlig i Samarbejde med engelsk Kapital. Fagforeningsbevægelsen er organiseret saaledes, at de kristelige Fagforbund (katolske og evangeliske) omfatter ligesaa mange Medlemmer som de socialistiske. Regeringerne har været dannet af de konservative Partier.

18. Belgien var stærkt svækket af Krigen, men Genopbygningen, delvis for tyske Erstatningsbetalinger, blev dog gennemført ret hurtigt. Efter Krigen blev der indført begrænset Kvindevalgret. I sin Udenrigspolitik sluttede Belgien sig noje til Frankrig; de belgiske Penge blev stabiliseret ved en lignende Værdi som den franske Franc. Under Krigen havde Tyskerne uden Held søgt at udnytte Modsætningen mellem de franske Valloner og de germanske Flamlændere; men da Krigen var forbi, levede den gamle Strid imellem de to Sprog op igen. De Liberale var Tilhængere af det franske Sprog Overvægt, medens Katolikkerne væsentlig støttede de flamske Krav om fuldstændig Ligeberettigelse. *opruddet 1932*

19. Svejs bevarede sin Neutralitet gennem Krigen, og dets finansielle Stilling var god. Den sociale og politiske Udvikling har formet sig ret roligt, væsentligt som i de andre mindre europæiske Stater. Svejs indtager en anset Stilling i det internationale Samkvem, og Folkeforbundet og mange internationale Organisationer har deres Administration der i Landet. — Fælles for disse tre Landes indre politiske Forhold er, at der i dem alle findes store, indflydelsesrige katolske og socialdemokratiske Partier; de almindelige borgerlige Partier er splittet i mindre Grupper, og Kommunisterne har kun en ringe Betydning.

VI. Den pyrenæiske Halvø.

20. Spanien. Det spanske Rige holdt sig neutral under Krigen, men havde sin egen lille Krig i Marokko mod

Rifkabylerne, som besejrede Spanierne (i 1921). Dette Nederlag blottede skandaløse Forhold i Landets Styrelse, og samtidig udfoldede de yderliggaaende Socialister en livlig Virksomhed. Under disse Omstændigheder overdrog Kong Alfons 13. diktatorisk Myndighed til General Primo de Rivera (1923—1930). Han indrettede sin Regering efter italiensk Forbillede, men uden at kunne støtte sig til et stort og stærkt organiseret Parti, som blev baaret af en bestemt Idé. Det lykkedes at besejre Rifkabylerne med fransk Hjælp. Indadtil omordnede han Stats- og Kommunestyrelsen, gennemførte en moderne social Lovgivning, og ved en haardhændet økonomisk Politik gjorde han meget for Udviklingen af Transportvæsenet og Industrien. Men Statskassens Pengemidler slog ikke til, og det mislykkedes for ham at gennemtvinge en Nyordning af Hæren, saaledes at han stadig maatte kæmpe mod militære Revolter. En stærk Selvstændighedsbevægelse i Katalonien satte sig imod hans udpræget centralistiske Regering, medens de gamle parlamentariske Politikere bekæmpede ham af principielle Grunde; til sidst afskedigede Kongen ham, da Stemningen imod ham blev for stærk.

Men Kongens egen Stilling var svækket, fordi han ikke kunde unddrage sig sin Del af Ansvar for det grundlovstridige Diktatur, og da han fremdeles vilde hævde sin Magt paa Folkestyrets Bekostning, udbrød der Revolution i April 1931, som førte til, at Kongen forlod Spanien og Republikken blev indført. *Zamora*

Paa en grundlovgivende Nationalforsamling dannede Socialdemokraterne og de borgerlig radikale et Flertal; det blev derfor disse Partiers Opfattelse, som kom til at præge den republikanske Forfatning. Den katolske Kirkes store Magt blev brudt, Kirkegods beslaglagt, Jesuiterordenen opløst og Religionsfrihed indført. Det blev vedtaget, at Storgodserne skulde udstykkes i mindre Jordlodder mod en ringe Erstatning til de tidligere Besiddere. Katalonien fik udstrakt Selvstyre. 1932.

Monarkister og Kommuniste gjorde flere Forsøg paa at styrte den nye liberale Republik med Vaabenmagt; men Militæret stillede sig paa Regeringens Side og slog enhver Opstand ned.

21. Portugal sluttede sig under Krigen til de Allierede og deltog i Kampene paa Vestfronten. De politiske Forhold har været ret urolige paa Grund af de hyppige Militær-revolter, som ind- og afsatte Regeringer af diktatorisk Art. Den almindelige Befolkning bestaar af ret velstaaende Bønder, som ikke er interesseret i de brogede politiske Begivenheder i Lissabon.

VII. Italien.

22. Tiden 1918—1922. Italien havde ikke ved Fredsslutningen opnaaet, hvad de italienske Nationalister havde ønsket i Retning af Landudvidelser; endvidere var Landets økonomiske Forhold slette, og der var stærke social Brydninger mellem Arbejdsgiverne og de yderliggaaende Socialister, som tillige havde været Modstandere af Krigen. De skiftende Regeringer formaaede intet overfor den fremadskridende Opløsning, og det parlamentariske System var i Forvejen ilde anskrevet paa Grund af en ret udbredt Korruption.

Regeringen fremlagde Forslag om Udstykning af Storgodserne til de fattige Fæstebønder, men under den almindelige Forvirring blev det ikke endeligt vedtaget, hvorfor Bønderne begyndte at gennemføre det paa egen Haand. De revolutionære Partier tilsidesatte alle Hensyn til den siddende, evneløse Regering. I 1919 besatte Nationalisterne under Ledelse af Digteren d'Annunzio Byen Fiume paa Dalmatiens Kyst, medens ulovlige Strejker ødelagde Erhvervslivet, og Mussolini dannede sin første Kamporganisation »Fascio» i Milano. 23.3.19.

Han var født i Norditalien i 1883 som Søn af en Grovsmed, fik Læreruddannelse, men slog ind paa politisk Agitation i

Carmona
1926 -

10.9.19.

12.9.19.

13.9.23 -
28.1.30.

valuta-fald

Baileguet
1930/31

14.4.31

9.12.31

1932

socialistisk Retning; det skaffede ham et Landflygtighedsophold i Svejt, hvor han stiftede nærmere Bekendtskab med den marxistiske Propagandas Fremgangsmaade. Seneré vendte han tilbage til Milano, hvor han blev Redaktør af det socialistiske Hovedorgan. Ved Krigens Udbrud tog han Afstand fra sit Parti, hvis antinationale Politik han ikke vilde følge, og grundlagde sit eget Blad, hvori han udfoldede en voldsom nationalistisk Propaganda. Han deltog personligt i Krigens.

En Storlockout i Metalindustrien fremkaldte en »direkte Aktion« fra de yderliggaaende Socialisters Side, som nu dannede et kommunistisk Parti i Modsætning til det almindelige socialdemokratiske; de besatte Fabrikkerne, men kunde ikke drive dem paa Grund af manglende Kapital og svigtende teknisk Dygtighed. Dette drev ogsaa Mussolini over i direkte Aktion (Foraar 1921). Fascisterne bekæmpede Kommunisterne med Vold, ødelagde alle socialistiske kooperative Foretagender og oprettede deres egne. Der blev skabt en Forbindelse mellem Arbejdsgiverne og Fascisterne, som blev begunstiget ved Ansættelse i Fabrikkerne, hvor de dannede Celler som Udgangspunkter for Propagandaen. Paa samme Maade virkede de i Centraladministrationen.

Mussolini samlede efterhaanden hele den nationale Opposition under sin Ledelse, og de fascistiske Fagforeninger gav sig ogsaa ind under hans Førerskab, medens en socialistisk Generalstrejke fuldstændig mislykkedes. Kort før det store Fremstød mod Rom, opgav han sit republikanske Standpunkt.

23. Fascismens Sejr. Mussolini traadte i Forbindelse med de øverste militære Myndigheder og Kongens Omgivelser, og i Oktober 1922 fandt Marchen mod Rom Sted. Der blev ikke gjort noget alvorligt Forsøg paa at slaa Oprøret ned; Kongen anerkendte de faktiske Magtforhold ved at opfordre Mussolini til at danne Ministerium. Dette blev sammensat af alle Partier undtagen de antinationale Socialister, og Deputeretkammeret overdrog Regeringschefen diktatorisk Magt til at genrejse Landet; derved fik Revolutionen et lovligt Grundlag.

Fra den gamle italienske Nationalisme overtog Fascismen Begejstringen for det gamle Romerrige og Renaissancens kulturelle Storhedstid; endvidere modtog den ogsaa Paavirkninger fra Socialismen, særlig som denne havde faaet Udtryk hos italienske Forfattere. Fascismens Maal er at gøre Italien enig og stærk ved at samle al Magt hos et enkelt Parti og dets Leder. Statsmagten betones stærkt, og man kræver, at det enkelte Menneske skal underordne sig denne Magt, som er Folkets Udtryk. Man hævder den private Ejendomsret, men tillige at denne er begrænset af Statens Interesser. Italien skal hævde sin Magt udadtil og maa derfor være i Besiddelse af en stor Hær og Flaade, og af Hensyn til det store Befolkningsoverskud maa det have nye Kolonier. I økonomisk Henseende skal Landet i størst mulig Udstrækning være selvforsynende. Socialt skal alle indordnes i et bestemt System, og de svagest stillede beskyttes.

I de første Par Aar samarbejdede il duce, som Mussolini kaldtes, med de forskellige Partier; men efter et politisk Mord paa en socialistisk Deputeret bekæmpedes Oppositionen kraftigt med Censur og Straffe, og fra 1925 bestod Regeringen udelukkende af Fascister med al Magt samlet i Ministerchefens Haand. I dette Aar slog han ogsaa ind paa en ny økonomisk Politik, hvorefter Statsmagten skulde regulere det økonomiske Liv; i Overensstemmelse hermed blev der udstedt en Arbejdslov (1927), hvorved hele Folket organiseredes i 13 Konføderationer, 6 for Arbejdere, 6 for Arbejdsgivere og 1 for frie Erhverv. Indenfor hvert Erhverv samledes Arbejdere og Arbejdsgivere i en Korporation, hvis Formand skulde udnævnes af Regeringen, medens denne ogsaa fik Ret til at afskedige Formænd for Arbejdsgiver- og Fagforeninger. Det private Initiativ blev opretholdt, fordi man ansaa det for det nyttigste for Staten. Arbejderne fik Ret til en aarlig Ferie og Søndagshvile. Arbejdsstridigheder skulde afgøres af Domstolene, og Arbejdskampe blev forbudt.

24. Forfatning og indre Forhold. Paa Grundlag af denne Samfundsordning omdannedes Deputeretkammeret til et Korporationskammer. Hele Landet blev een Valgkreds. Hver af de 13 Konføderationer skulde repræsenteres af et Antal, der svarede til Konføderationens Vigtighed; Kon-

aug. 1920

6.11.21

29.10.22

25.11.22

1922-25.

Malcotti
10.6.24.

6.1.25.

Carta
del la-
voro
21.4.27.*) "syndi
kafer".

17.3.28

föderationerne opstillede en Liste, hvorefter det fascistiske Storraad udtog 400 Medlemmer. Denne Liste skulde gøres til Genstand for en Folkeafstemning med Ja eller Nej, hvortil enhver mandlig Italiener paa 21 Aar og derover (ogsaa 18aarige saafremt de var gifte) fik Stemmepligt. Det fascistiske Storraad blev udnævnt af Kongen paa Indstilling af Ministerpræsidenten. Raadet skal paa dennes Forslag give Kongen en Liste over Mænd, hvorimellem Kongen skal vælge Ministerpræsidentens Efterfølger ved Ledighed i denne Stilling. Storraadet har ogsaa Ret til at bestemme, hvorledes Tronfølgen skal være. Det er tillige Partiets øverste Styrelse. Senatet blev bibeholdt i sin gamle Form, saaledes at Senatorerne fremdeles blev udnævnt af Kongen; men det er kun en ren Æresstilling at have Sæde i denne Forsamling. Ministerpræsidenten har den vigtigste Stilling indenfor den ny Forfatning, han udtager selv sine Ministre og skal billige Dagsordenen for Kammeret, Storraadet og Senatet; han har Ret til at udstede Dekreter, der gælder som Love. Han er tillige den enevældige Chef for det fascistiske Parti, der er en Statsindretning; dettes Generalsekretær er Statens mægtigste Mand næst efter il duce.

Partiet har en Avantgarde af unge mellem 14 og 18 Aar og en Børneafdeling for 8—14aarige; de bærer alle Partiets sorte Uniformsskjorte. Partiets Mærke er det gammelromerske Myndighedstegn: Fascis, et Knippe Stokke med Økser i.

Ved Valget i 1929 fik Mussolini 8½ Million Stemmer, medens 136000 stemte Nej og 1 Million undlod at stemme; derved godkendte Folket det nye Statsstyre.

I de indre Forhold har Mussolini gennemført Fasthed og Orden. Store Pengemidler ydes til Udvikling af Transportvæsen og Erhvervsliv, blandt andet til store Udtøringsarbejder af Sumpe; ogsaa paa det kulturelle Omraade gøres en betydelig Indsats ved at fremme Folkeoplysningen og Sundhedsforholdene, ligesom der ofres mange

Penge paa Udgravninger og Restaureringer af Oldtidsruinerne. Pengevæsenet ordnedes ved en Stabilisering af Liren. Landbruget har i særlig Grad Regeringens Interesse, og Italien er naaet langt frem i Retning af Selvforsyning med Korn.

Men Fascismen opretholder stadig sin haarde Undertrykkelse af Modstanderne; der findes saaledes ikke Pressefrihed, og de fremmede Nationaliteter i de ny erhvervede Omraader er Genstand for en kraftig Italieniseringspolitik.

25. Udenrigspolitik. Udtil har den stærke nationale Selvbevidsthed fremkaldt et spændt Forhold til Frankrig, der har et Kolonirige, som kunde aftage det italienske Befolkningsoverskud. Dette bliver saa meget mere følelig, som den store Udvandring til de oversøiske Lande er standset i de senere Aar. Den italienske Stat søger at bevare Udvandrerne for Nationen ved at lade dem beholde deres Borgerret. Frankrig og Italien har hidtil ikke kunnet enes om Størrelsesforholdet mellem deres Flaader.

Ogsaa til Nabostaten paa den anden Side af Adriaterhavet, Jugoslavien, er Forholdet køligt, medens Albanien staar i et Afhængighedsforhold til Italien. Iøvrigt har Italien trods de voldsomme Taler af il duce ført en ret forsigtig Udenrigspolitik ved Afslutning af en Række Venskabs-traktater med andre sydeuropæiske Stater, og Mussolini har i det hele taget vist sig at være en smidig og rolig Statsmand med betydelige Herskervener.

26. Romerkirken. Naar Fascisterne fik saa godt et Resultat ved Folkeafstemningen, skyldtes det ikke mindst, at det i 1929 var lykkedes at faa en Overenskomst i Stand med Pave Pius 11. I Følge denne fik Paven fuld Suverænitet over Vatikanomraadet som selvstændig Stat, modtog en stor Pengesum een Gang for alle og en betydelig aarlig Udbetaling af den italienske Stat. Samtidig blev Katolicismen erklæret for at være Statsreligion i Italien, og Religionsundervisning indført i Skolen samt kirkelig Ægteskabsstiftelse ligestillet med den borgerlige.

1928

1927

"Middel-
havspoli-
tik"Corfu-
affæren
1923

11.2.29.

Lokal-
styret
schtra-
lisere

Ogsaa i andre Lande lykkedes det Romerkirken at faa sluttet *Konkordater* med Statsmagten. Under Krigen havde de kirkelige Jurister gennemført en Kodifikation af *Kirkeretten*, den første officielle Udgave af den kanoniske Ret i fire Hundrede Aar.

VIII. Landene ved Donau og paa Balkan.

forbunds- republik 1920
1922
"Heim- welt"
1931
 27. Østrig. Den ny østrigske Republik havde store Vanskeligheder at overvinde under Tilpasningen efter de forandrede, smaa Forhold. Statens Pengevæsen brød fuldstændig sammen, men ved Folkeforbundets Hjælp blev det genrejst, uden at det dog lykkedes at faa indført sikre økonomiske Tilstande. Modsætningerne blev meget stærke mellem Landbefolkningen og Bybefolkningen i den altfor store Hovedstad, Wien; det førte endogsaa til blodige Kampe. — I Østrig har der været nogen Tilslutning til den rigstyske Tanke om en Sammenslutning med den tyske Republik, og det lykkedes at faa en Aftale i Stand om en Toldunion; men den blev erklæret for ulovlig af den internationale Domstol i Haag, og derefter blev Østrig mere afhængig af Frankrig, som var villig til at forsyne Østrig med de fornødne Laan til at faa Statsstyrelsen til at løbe rundt.

De vigtigste Partier var det katolske kristelig-socialt Parti og et ret yderliggaaende Socialdemokrati.

maats- aug. 1919
1922
 28. Ungarn. Ved Krigens Ophør udbrød der en kommunistisk Revolution, som blev slaaet ned ved rumænsk Hjælp. I 1920 fik Landet en ny Forfatning, der muliggjorde en Genindsættelse af Habsburgerne, hvis Overhoved ved Kejser Karls Død blev hans ældste Søn Otto. Men Slægtens Tilbagevenden til Ungarns Trone blev hindret af de andre Magters Modstand, man nøjedes derfor med at overdrage den udøvende Magt til Admiral Horthy som Rigsforstander. I Ungarn hersker der en levende Mis-

fornøjelse med Fredstraktaten, som har bragt mange Madjarer ind under fremmed Herredømme. — Adelen har bevaret meget af sin tidligere Magt i Landets politiske Styrelse; i udenrigspolitisk Henseende har Ungarn arbejdet i god Forstaaelse med Italien.

29. Tjekkosllovakiet. Allerede i 1918 blev den højt ansete Professor Masaryk valgt til Præsident. Ved den endelige Forfatning blev det bestemt, at Præsidenten skulde vælges paa syv Aar, og Masaryk blev genvalgt ved hvert Valg. *(f. 1850)*

Rube- nere
 I Begyndelsen gennemførtes en centralistisk Statsordning, men da man mente, at Statsenheden var tilstrækkelig grundfæstet, oprettedes der Provinslanddage, dog saaledes at Regeringen fik Ret til at udnævne nogle Medlemmer til disse. Paa Grund af de mange Nationaliteter (hvoraf de vigtigste er Tjekker, Tyskere, Slovak, Madjarer, Polakker og Jøder) fordobledes de almindelige Partier, hvorved et stærkt Flertalsstyre vanskeliggjordes. Af Hensyn til den betydelige Industri førte Landet en udpræget protektionistisk Toldpolitik. — Udenrigspolitikken blev siden 1918 ledet af Benes, som fik dannet et Forbund sammen med Rumænien og Jugoslavien (den lille Entente), hvis Politik føres i Forstaaelse med Frankrig. Indenfor Folkeforbundet har Benes indtaget en indflydelsesrig Stilling. *1928*
Udstyk- ning 1919.
Slovakke

30. Rumænien. Rumænien dannede efter Krigens Afslutning et Storrumænien; men det rummede betydelige fremmede nationale Mindretal (Madjarer, Russere, Jøder, Ukrainere, Tyskere, Bulgarere, Zigøjnere, Tyrkere). I den indre Politik havde det liberale Parti under Ledelse af Familien Brătianu Magten i en Aarrække, men det blev bekæmpet af det nationale Bondeparti, som gennemførte en Ordning af de udviklede dynastiske Forhold ved Kong Carols Tronbestigelse (1930). Da Landet er kapitalfattigt, har det maattet ty til den udenlandske Kapital for at kunne udnytte sine Naturrigdomme, særlig Olien. — I udenrigspolitisk Henseende er der en vis Spænding til Stede i Forholdet til Nabostaterne Rusland, Bulgarien og Ungarn paa Grund af Rumæniens Erobring som Følge af Krigen. *1928*

Maniu
forf. 1923 ("præmievalget")

Agrarreform 1928-29.

31. Jugoslavien. Serbernes, Kroaternes og Slovenernes forenede Kongerige (fra 1929 blev Jugoslavien det officielle Navn), var en broget sammensat Stat med store nationale og religiøse Modsatninger. Serberne vilde gennemføre en stærk centralistisk Styreform, medens Kroaterne ønskede en Udvikling af Provinsernes Selvstændighed, for at de forskellige nationale Mindretal derved kunde pleje deres egen selvstændige Kultur. Efter mangfoldige Ministerskifter og blodige indbyrdes Stridigheder, der truede med at sprænge Staten, tog Kong Aleksander enevældig Magt (1929), hvorved den udøvende, lovgivende og dømmende Myndighed samledes i hans Hænder. Et Par Aar efter lempede han dog noget paa Enevoldsmagten ved at genindføre en Folkerepræsentation.

32. Bulgarien var ødelagt efter Krigen, og der opstod indre Uroligheder; under disse Omstændigheder abdicerede Zaren til Fordel for sin Søn Boris.³ Finanserne blev ordnet ved Folkeforbundets Medvirken. I sin Udenrigspolitik har Landet søgt Støtte hos Italien for derved at opnaa en vis Modvægt overfor Nabomagterne.

33. Albaniens Forhold var fremdeles meget gammeldags. Forsøget med en tysk Prins som Konge mislykkedes ganske, og han forlod Landet ved Krigens Begyndelse. Ahmed Bej Zogu blev udraabt til Konge (1928) med Støtte fra Italien, som efterhaanden har tiltunget sig et Overherredømme over det lille Rige ved Adriaterhavets Kyst.

34. Grækenland. Under Krigen var Kong Konstantin blevet fordrevet paa Grund af sin tysk venlige Politik; men efter Krigens Afslutning og hans Efterfølgers Død vendte han paa ny tilbage og forsøgte at bevare de lilleasiatiske Erobringer mod Tyrkernes Angreb; men det mislykkedes ganske for ham, og han maatte atter forlade Landet; hans ældste Søn fulgte ham paa Tronen, men i 1923 blev han fordrevet fra Landet, og dermed ophørte den Glyksborgske Kongeslægt at regere i Grækenland. I 1924 blev Republikken indført. Den gamle græske Statsmand, Venizelos, blev den ledende Politiker i de følgende Aar. Landet havde meget store økonomiske Vanskeligheder at kæmpe med, delvis paa Grund af den Folkeudskiftning, som blev paabegyndt mellem Grækerne og Tyrkerne, idet man paa denne Maade vilde løse Mindretalsspørgsmaalet i disse Egne ved at »bytte Gaarde«. Den græske Stat skulde skaffe Arbejde til de mange Indvandrere, men det var umuligt. — Udadtil har Grækenland ført en forsigtig Politik og sluttet Venskabstraktater med Nabomagterne. Da Italien i Aarene efter Krigen havde besat Øen Korfu ved Indgangen til Adriaterhavet, protesterede Grækerne, og Italien opgav atter denne Ø efter Henstilling fra Stormagterne.

^{*)} Alexandros 1 1917-20.

^{**)} Georgios 2 1922-23

IX. Randstaterne.

35. Østersølandene. I de fleste af disse Lande blev Forholdene først ordnede efter blodige Borgerkrige mellem de Røde, bolsjeviskiske Kommuniste, og de Hvide, de borgerlige Partier af enhver Afskygning.

Finland kunde bygge paa sin gamle Statsordning og organiserede sig som en demokratisk borgerlig Republik. I de første Aar var Sejrrherren fra Borgerkrigen, General Mannerheim, Rigsforstander, derefter fulgte Præsidenter. De borgerlige Partier gennemførte under Pres fra Bønderne (Lappbevægelsen) en antikommunistisk Lovgivning, som forbød det kommunistiske Partis Virksomhed. — Modsætningen mellem Svekomane, det svensktalende Mindretal, og Fennomane, det finsktalende Flertal, har man søgt at fjerne ved at indrømme de svensktalende særlige Rettigheder. Iøvrigt har Finland fulgt den almindelige politiske Udvikling i de nordiske Lande.

Estland og Letland havde aldrig før dannet selvstændige Stater, og Litauens Selvstændighed laa Aarhundreder tilbage. Disse Lande maatte derfor bygge deres nye, republikanske Forfatninger op paa bar Bund. I Randstaterne frygtede man stadig en russisk Tilbageerobring i Form af en kommunistisk Revolution, og man opretholdt derfor en ret betydelig Hærstyrke; men efterhaanden har de sluttet Traktater og Handelsoverenskomster med Sovjetunionen; Litauen har været særlig interesseret i et venligt Forhold til Rusland, fordi det derved fik en Støtte i sin Strid med Polen. Polakkerne havde nemlig i 1920 besat Litauens Hovedstad, Vilna, og indlemmet den i Polen. Trods Folkeforbundets Indgriben og Forsøg paa Mægling beholdt Polakkerne Byen. Dette fremkaldte en stærk national Bevægelse i Litauen, ledet af Professor Woldemaras, der gjorde sig til Diktator; men han blev dog styrtet nogle Aar efter (1929), hvorefter Forholdet til Nabostaterne bedredes noget.

maas.
1918-22
fra 1926
faktisk
diktator

36. Polen. Under Marskal Pilsudskis Ledelse var Polen blevet genoprettet som selvstændig Republik i 1918; men den nye Stat rummede ligesom det gamle Polen mange nationale, religiøse og sociale Modsætninger. Hertil kom de Vanskeligheder, der opstod af, at de gamle polske Lande i 150 Aar havde været under tre forskellige Storriger. De politiske Forhold blev derfor meget urolige, hvilket øgedes ved Pilsudskis voldsomme Fremgangsmaader overfor hans politiske Modstandere. Der blev gjort et stort Arbejde for Landets økonomiske Fremgang, og ved Anlæggelsen af en ny Havn ved Østersøen søgte man at gøre Landets oversøiske Forbindelser uafhængige af Danzig. 1919—1921 førtes en sejrrig Krig med Rusland, der blev tvunget til at anerkende den ny Stats østlige Grænser. Polen fører sin Udenrigspolitik i Overensstemmelse med Frankrig og i Forstaaelse med den lille Entente, medens det staar i stadig Modsætning til Rusland og Tyskland; det daarlige Forhold til den sidste Stat skyldes den polske Korridor, som adskiller Østpreussen fra det øvrige tyske Rige, og endvidere Utilfredshed i Tyskland med den Maade, hvorpaa Polakkerne behandler det tyske Mindretal.

37. Landboreformer. I de nye eller stærkt udvidede Stater paa det tidligere russiske og østrigske Omraade er Bondespørgsmaalet det vigtigste af alle. Løsningen af dette medførte en fuldstændig Omdannelse af de paagældende Landes sociale Forhold. Storgodserne blev udstykket i Smaabesiddelser, i de fleste Lande ved Tvang mod større eller mindre Erstatninger til de tidligere Ejere. Særlig hensynsløs blev Fremgangsmaaden i de Lande, hvor Gods-ejerne tilhørte en fremmed Nation. Smaabesidderne har i flere Lande søgt at organisere Landbruget efter dansk Forbillede.

38. De nordiske Lande havde bevaret deres Neutralitet under Krigen, og trods store Vanskeligheder havde de som neutrale Lande betydelige Indtægter ved Handel med de krigsførende Stater. Et enkelt af dem, Danmark, fik sit Omraade udvidet ved Nordslesvigs Genforening. De selvstændige nor-

diske Landes Tal forøgedes, da Danmark gav Island fuldstændig Frihed som Kongerige i Union med Danmark (1918). — I den indre Politik fortsatte de nordiske Riger Retningslinien fra før Krigen ved en stadig stærkere demokratisk Udvikling; paa flere Maader arbejdede Sverige, Danmark og Norge sammen og stræbte tillige imod ensartede Forhold i deres indre Anliggender; af økonomiske Grunde lykkedes det dog ikke at opretholde Monterheden fra tidligere Tid. I de mellemfolkelige Forhold har disse Lande været ivrige for at fremme enhver Form for en fredelig Afgørelse af indbyrdes Stridigheder, saaledes ved at lade den internationale Domstol i Haag dømme dem imellem; dette skete ved den dansk-norske Strid om Østgrønland (1933).

X. Den store russiske Revolution og dens Følger.

39. Revolutionen. Zarregeringen formaaede ikke at opretholde Ro og Orden i de indre Forhold under Verdenskrigen; indenfor Hofkredsen var der derfor Kræfter i Bevægelse for at faa sluttet en Særfred med Tyskland; saadanne Planer stred ganske imod de Allieredes Interesser, og de sympatiserede derfor med den liberale borgerlige Opposition, som ønskede en demokratisk Samfundsordning efter vesteuropæisk Mønster og tillige en energisk Krigsførelse. Under Krigsøkonomien var Arbejderproletariatet vokset meget stærkt i Tal og Indflydelse og var blevet paavirket af den pacifistiske, socialistiske Propaganda; samtidig blev ogsaa Misfornøjelsen med de bestaaende Tilstande stærkere blandt Bønderne, og i Folket som Helhed var der et almindeligt Ønske om en hurtig Fred.

I 1917 indtraf der flere Strejker og Brødmangel i Petrograd; under disse Uroligheder viste Militæret sig upaalideligt, og endelig brød Revolutionen ud den 12. Marts. Fra alle Sider opgav man Kejserens Sag; han havde været ganske uvidende om Forholdenes Udvikling, og skønt han i og for sig var meget velmenende overfor Folket, havde

Miljitskov
dvor

I.

1919 ff.

han ikke paa noget Punkt formaaet at gøre sin personlige Vilje gældende; den 15. Marts fraskrev han sig Tronen og blev derefter en Tid holdt fangen sammen med sin Familie i et Slot, indtil han blev ført til Sibirien, hvor han efter Ordre fra Ural-Sovjet blev henrettet den 17. Juli 1918 sammen med Kejserinden og Børnene.

Straks ved Revolutionens Begyndelse blev der dannet en Koalitionsregering af Dumaens forskellige Partier; denne Regering havde Krigens Fortsættelse paa sit Program, men kunde slet ikke magte den politiske Udvikling. De borgerlige Partier blev derfor skubbet til Side af Socialisternes maadeholdne Fløj med Kérenskij som Leder af Regeringen, som nu erklærede Rusland for at være en Republik. Den nye Ministerpræsident var en fremragende Taler, men ikke nogen Handlingens Mand; hans Regeringstid blev kun kortvarig og uden Fasthed. Russerne forsøgte en stor Offensiv paa Fronten, men den brød fuldstændig sammen og førte til et almindeligt Nederlag, saaledes at Tyskerne besatte store Dele af Vest- og Sydrusland. Den russiske Hær opløstes efterhaanden; Disciplinen ødelægdes af de ny oprettede Soldatteraad; Dødsstraffen afskaffedes, og Soldaterne vendte hjem paa egen Haand for straks at faa deres Del af Revolutionens Frugter, Andel i Udstykningen af de Godser, som tidligere havde hørt ind under Kejser, Stat, Kirke og Adel. Hærens Overgeneral, Kornilov, forsøgte en Modrevolution, men blev svigtet af Soldaterne. Kérenskij's uklare Holdning i denne Sag var medvirkende til at svække hans Stilling overfor Arbejderne, saaledes at de yderliggaaende Socialister, Bolsjevikkerne, vovede flere Opstande, som til sidst bragte dem Sejren i Petrograd den 7. November 1917. Petrograds Sovjet (et Raad bestaaende af Arbejdere og Soldater) gik ganske over til Bolsjevikkerne, og Kerenskij flygtede ud af Landet. Alle- rede før dette Tidspunkt havde mange Russere, som hørte til den gamle Overklasse, forladt Landet og dannet store Emigrantkolonier i de andre Lande; efter at Bolsjevik-

*) dannet i marts 1917

kerne havde erobret Magten voksede disse Emigranternes Tal yderligere.

En almindelig russisk Kongres af Arbejder- og Soldatteraad gav Bolsjevikkerne sin Tilslutning og forkyndte straks sin Villighed til at slutte Fred. Endvidere vedtog Kongressen den meget vigtige Beslutning, at al privat Ejendomsret var afskaffet. Magten blev overdraget til en Centraleksekutivkomite (Zik), som skulde føre Tilsyn med Folkekommissærernes Raad, der fik den udøvende Myndighed. Lenin blev Formand for dette Raad, andre fremtrædende Medlemmer var Trotskij, Rykov og Stalin; den sidste blev senere Generalsekretær for det kommunistiske Parti.

Lenin (1870—1924) var et Forfatterpseudonym for Uljanov. Han var Søn af en overordnet Skolemand, der hørte til Embedsadelen. Hans ældre Broder var blevet henrettet for Delagtighed i et Attentat, og selv sluttede han sig tidligt til de revolutionære Akademikere. Han deltog i socialistisk Propaganda i Petrograd, hvilket indbragte ham nogle Aars Forvisning til Sibirien, iøvrigt under ret behagelige Forhold, hvorefter han rejste til Udlandet. Derfra arbejdede han kraftigt for en social Revolution i Rusland. Efter en kortvarig Deltagelse i Revolutionen i 1905 flygtede han atter til Udlandet. Da Verdenskrigen begyndte, hilste han den med stor Glæde, fordi han mente, at den vilde betyde et fuldstændigt Sammenbrud af det zaristiske Rusland; i 1917 hjalp Tyskerne ham tilbage til Rusland fra Svejts, hvor han opholdt sig under Krigen, da den tyske Hærledelse ansaa hans Virksomhed for nyttig til at fremkalde en Ødelæggelse af den russiske Hærs Kampkraft. Han var overbevist Marxist og ansaa alle Midler for tilladelige, saafremt de kunde fremme Klassekampen og hjælpe til en Gennemførelse af den kommunistiske Revolution. Ved sine betydelige Herskeregenskaber og store Evner til at vinde det menige Folks Tillid blev han Revolutionens store Fører; uden at svigte sin Overbevisning var han villig til at tage praktiske Hensyn til Vanskelighederne ved en øjeblikkelig Gennemførelse af den socialistiske Stat og kunde derfor godt indlade sig paa Kompromis med de gamle Tilstande, særlig naar det gjaldt om at vinde Bondestanden for Revolutionen.

Efter hans Død blev det balsamerede Legeme indsat i et stort Gravmæle paa den »røde Plads« overfor Kreml i Moskva, som Bolsjevikkerne gjorde til Rigets Hovedstad. Til denne

8.11.17.

1887

1896-99

juli 17.

1-8.17.

II.

Grav valfartede Tusinder af Mennesker fra alle Egne af det vidtstrakte russiske Rige. — I 1924 fik Petrograd Navneforandring til Leningrad til Ære for ham.

III

Kriks-
kommunismen
1918-21

Čeká

Raud-
staterne

blev av-
skaffet i
1922 (de-
direktor)

23.1.18.
Lenin

forf. for
RSFSR
10.7.18.

avskaffe
indvæn-
dning

IV

SSSR.

En i jan. 1918 mødt nationalforsamling (bolj. 25%)
spærret af militær.

Revolutionen blev gennemført med haard Haand. Det voldte store Vanskeligheder, at den gamle Administration helt ophørte, idet Embedsmændene ikke vilde samarbejde med de nye Magthavere; Sovjetregeringen maatte derfor grundlægge en ny Forvaltning paa næsten bar Bund. Overklassen udryddedes, den forholdsvis ubetydelige Mellemstand i Byerne kunde ikke gøre Modstand mod Revolutionen, og Borgerskabet, »Burgøjserne«, fik den samme Skæbne som Adel og Gejstlighed. Kirken, der havde været Zarismens lydige Redskab, blev forfulgt; de »hvide« modrevolutionære Hære blev slaaget under haarde Kampe af den »røde Hær«, som blev organiseret af Trotsky. I 1920 var Borgerkrigen i det væsentlige afsluttet med Bolsjevikernes Sejr. Verdenskrigen, Borgerkrigen, Revolutionen og Hungersnød havde fremkaldt store Ødelæggelser, saaledes at Befolkningstallet, der normalt voksede med o. 2 Millioner aarligt, sank ned under Førkrigstidens; først nogle Aar efter Revolutionen begyndte det atter at stige stærkt.

d. 3. fæller

40. Forfatningen. I Januar 1918 vedtog en Sovjetkongres en Erklæring om det arbejdende og udbyttede Folks Rettigheder. Den var en Gentagelse og Udvidelse af Beslutningen fra Novemberrevolutionens første Dage: Rusland er Arbejdernes, Soldaternes og Bøndernes Sovjetrepublik, sammensat af nationale Sovjetrepublikker. Der skulde oprettes Arbejderkontrol med al Virksomhed af økonomisk Art og et øverste økonomisk Raad; alle Inden- og indenland-ske Statslaan ophævedes; Almindelig Arbejdspligt og Arbejderklassens Bevæbning skulde gennemføres; iøvrigt proklameredes Verdensrevolutionen som det store Endemaal.

I 1923 dannedes Unionen af de socialistiske Sovjetrepublikker (USSR), som kom til at omfatte 7 store Republikker. Disse 7 deles atter i autonome Sovjetrepublikker

1930 tidligere 10 „nationale distrikter“

og autonome Omraader (alene i den storrussiske Republik 23), organiseret paa nationalt Grundlag med Ret for de enkelte Republikker til Udtrædelse af Unionen. Disse Omraader deles igen i Provinser og Rayoner (efter økonomiske Hensyn), som atter inddeles i mindre Enheder. Der skelnes ikke mellem Stat og Kommune. Alle Omraader styres af Sovjetter. Der er direkte offentlige Valg til de lokale Landsby- og Bysovjetter, der igen vælger de større Enheders Sovjetter, og saaledes videre opefter til Unionens Sovjetkongres, der samles hvert andet Aar. ~~Paa~~ Overalt ~~denne~~ har Byarbejderne en særlig Indflydelse.

Unionskongressen vælger Sovjetunionens Centraleksekutivkomite, delt i Unionsraadet (450 Medlemmer), sammensat efter Folketal, og Nationalitetsraadet (135 Medlemmer), sammensat efter autonome Omraader. Zik kan ændre alle Dekreter, som udstedes af de lokale eller øverste Myndigheder. Zik vælger et Præsidium (27 Medlemmer) og Sovjetunionens Folkekommissærers Raad, hos hvem den øverste Styrelse er. Dette Raad bestaar af en Præsident, en Vicepræsident samt 11 Fagkommissærer, der staar i Spidsen for hver sin Forvaltningsgren. Zik vælger ogsaa Højesteret, som skal værne om den revolutionære Retsorden. Forfatningen adskiller saaledes ikke imellem den lovgivende, udøvende og dømmende Myndighed.

Alle over 18 Aar, som beskæftiger sig med produktivt og nyttigt Arbejde og har bevist deres Hengivenhed for Sovjetunionen, har Valgret. Udelukkede er Personer, der anvender lønnet Medhjælp i deres Bedrift, Rentenydere (undtagen af Statslaan til Sovjet), alle Gejstlige og alle, der hører til en Klasse, der tidligere har bekæmpet Arbejderne. Der maa kun findes eet Parti, det kommunistiske, som ogsaa har særlige Ungdoms- og Børneafdelinger, og kun omfatter et ringe Antal af Landets Befolkning. Det er tilladt at stemme paa Partiløse; blandt Kommunisterne selv gør en Opposition sig gældende, dels fra Højrekommunisters og dels fra Venstrekommunisters Side. Iøvrigt fast-

6.7.23.

3x årlig
(=rigsdag)

„Sovnar-
kom“

96%

slaar Forfatningen de almindelige vesteuropæiske Borgerrettigheder undtagen Ejendomsret, men dog kun for saa vidt de ikke anvendes imod Sovjetunionen. Den antireligiøse Propaganda har en særlig begunstiget Stilling, saaledes at man kan sige, at »Ateismen« er Sovjetunionens officielle Religion. Kampen mod de kristne Kirker og andre Religioner har til Tider givet sig blodige Udslag.

Der er almindelig Værnepligt, men kun for de »arbejdende«, og Rusland har en stor Hær, som spiller en betydelig Rolle i den kommunistiske Folkeopdragelse.

41. Politiske og økonomiske Forhold. Efter Lenins Død opstod der en Strid imellem Førerne om, hvem der skulde indtage hans Magtstilling. Stalin sejrede over Trotsky, som endogsaa til sidst blev udstødt af Partiet og vist ud af Landet; men Stalin overtog ikke nogen af de store officielle Stillinger, hans Magt beroer paa hans Virksomhed som det kommunistiske Partis Generalsekretær.

Fra 1922 blev Forbindelsen med den øvrige Verden genoptaget i økonomisk Henseende; de fleste Stater anerkendte efterhaanden Sovjetunionen, og i disse Lande blev der oprettet officielle Handelsdelegationer, idet al Udenrigshandel skulde foregaa gennem Staten. Iøvrigt har Sovjetunionens Udenrigspolitik været præget af stor Forsigtighed; den har sluttet Sikkerhedstraktater med Nabo-magterne og deltaget i det almindelige internationale Fredsarbejde, dog uden at blive Medlem af Folkeforbundet.

Den kommunistiske Verdenspropaganda, som udgaar fra de kommunistiske Underafdelinger af Tredie Internationale i Moskva, har ikke noget officielt at gøre med Sovjetregeringen. Denne Propaganda virker navnlig stærkt blandt de undertrykte, farvede Folkeslag, hvor den indgaar en Forbindelse med Nationalismen; ogsaa i de europæiske Lande, hvor de økonomiske Forhold er daarlige, har den kommunistiske Internationale stor Indflydelse.

Sovjetregeringen tog med stor Energi fat paa Genrejs-

ningen af Erhvervslivet efter dets fuldstændige Odelæggelse under Revolutionen. Man vandt Landboerne for det ny Styre ved at give Bønderne Sikkerhed for uindskrænket Brugsret til den Jord, som de havde taget ved Revolutionen. Handel og Industri blev sat i Gang ved Hjælp af Neppolitikken, som Lenin med stor Klogskab fik gennemført, hvorved Privatejendomsretten blev indført i stærkt begrænset Omfang. Da al Gæld var ophævet, var det vanskeligt for Regeringen at faa udenlandske Laan, men det lykkedes ved Hjælp af Koncessioner til udenlandske Virksomheder at udnytte den fremmede Kapital til Erhvervslivets Genrejsning. Rublen stabiliseres.

Statsproduktionens Formaal er det almindelige Behovs Tilfredsstillelse, og ikke den enkelte Persons størst mulige Profit; men de enkelte Virksomhedsgrene indenfor Statsøkonomien skal dog anlægge et købmandsmæssigt Syn paa deres Arbejde og fremskaffe et Overskud.

Da Neppolitikken havde opfyldt sit Formaal at genoplive Erhvervslivet, og de nye Velhavere, som hensynsløst havde udnyttet deres Chancer, baade paa Landet og i Byerne, begyndte at blive farlige for Bolsjevikkerne, blev denne Politik helt opgivet; og Regeringen gik over til en fuldstændig Socialisering af Erhvervslivet ved en storslaaet Plan, Femaarsplanen (1928—1932). Denne skulde vise den socialistiske Økonomis Overlegenhed over den kapitalistiske. I første Række stillede Planen mod en Elektrificering af Landet, det skulde være Indledningen til en Omdannelse af det tidligere Landbrugsland til en overvejende Industristat med noget Landbrug. Fra 1930 slog Regeringen ind paa en streng Gennemførelse af Landbrugets »Kollektivisering« ved Oprettelsen af Storgodser, hvorved de selvstændige Bondebrug vilde bortfalde. Denne Del af Femaarsplanen var den vanskeligste, da den mødte megen Uvilje blandt Landbefolkningen, særlig de lidt større Jordbrugere, Kulakkerne, som derfor blev helt udryddet; men det var ogsaa vanskeligt at faa de nye Storgodser

a)
1922-29.

1922

udenrigs
handel=
statshand-
del.

b)
stats-
kapita-
lisme?

for at
fremme
kornpro-
dukten

1927

I

«Ciceron»
1918-28

«Kommun-
ismen»

II.

til at yde den fornødne Kornmængde, saaledes at Byernes Forsyning med Fødemidler stod i Fare for at svigte; dette tvang Regeringen til at gaa mindre voldsomt til Værks og give Landbefolkningen en vis Ret til at sælge i det frie Marked. Et andet vigtigt Led i Femaarsplanen var Transportvæsenets Udvikling, uden en omfattende Forbedring af dette vilde en økonomisk Udnyttelse af det vidtstrakte Rige være en Umulighed.

Pengene til dette uhyre Foretagende blev fremskaffet ved indenlandske Statslaan, direkte Statstilskud og Koncessioner til udenlandske Forretninger. Det var nødvendigt at indføre mange Varer, særlig Maskiner, fra Udlandet, og for at fremskaffe de nødvendige Betalingsmidler hertil, satte Russerne en hensynsløs Eksport i Gang til meget lave Priser, særlig Korn og Olie; men da Kornproduktionen begyndte at glippe i Landet selv, standsede meget af denne Udførsel, der ogsaa vanskeliggjordes af den store Verdenskrise og Udlandets Uvilje overfor Importen af russiske Varer. Alt dette virkede hemmende tilbage paa den økonomiske Udvikling i Rusland. Paa Grund af det vældige Ophbygningsarbejde har der ikke været nogen Arbejdsløshed i den Tid Femaarsplanen stod paa, men Leveomkostningerne er høje og Levefoden meget lav sammenlignet med Forholdene i Europa.

Det russiske Skattesystem ligner meget de kapitalistiske Landes, kun spiller Udbyttet af de mange Statsvirksomheder en større Rolle.

42. Kulturforhold. Paa det kulturelle Omraade gøres der et stort Arbejde for Oplysningen; men den frie Oplysning hæmmes af Leninismens Eneraadighed i alle Undervisningsanstalter. Bolsjevikkerne arbejder paa at skabe en hel ny Kultur og Moral i Overensstemmelse med de nye Samfundsformer; de har afskaffet alle religiøse Helligdage som Hviledage, medens de til Gengæld fejrer de store revolutionære Fester med stor Højtidelighed. Ægteskabslovgivningen er meget fri, saaledes at Engifte end ikke er nogen Grundsætning, og Adgangen til Skilsmisse er overordentlig let; Følgen heraf er

den nye
5 årsplan
(fortræng-
sninger)

5 dage
uden
riktig-
ning
o.m.a.

blevet, at Antallet af Skilsmisser andrager $\frac{1}{3}$ af Antallet af indgaaede Ægteskaber i et Aar. Dette hænger sammen med, at Kommunismen ikke anerkender Familien som Grundlaget for Samfundet; alle de enkelte Individuer skal gaa op i den højere Enhed, Samfundet; dens Ideal er »kollektivistisk» i Modsætning til Liberalismens Individualisme.

* Modeland (5), Dominions (5), Indien (1), Semidominions (3), Kolonier og Protektorater (39), kondominier (2), mandater (6 à 7)

XI. Det britiske Imperium.

43. Forholdet mellem Rigsdelene. Imperiet bestaar af o. 60 Dele, der falder ind under følgende Hovedgrupper: Storbritannien med Nordirland, den irske Fristat og de selvstyrende Dominions, Kejserriget Indien, Kronkolonier, Protektorater og Mandater.

Dette vældige Rige omfatter en Fjerdedel af Jordens Overflade og Befolkning og er sammensat af flere forskellige Bestanddele end noget andet Rige i Verden. Dets Fællesskab udtrykkes i det fælles arvelige Overhoved, der i de enkelte Lande repræsenteres af Generalguvernører og Vicekonger, og den fælles Rigsindfødsret. Det holdes sammen af en vis fælles Kultur i de herskende Samfunds-klasser, økonomiske Interesser og den britiske Flaade.

Krigen sprængte ikke Rigets Sammenhold; med Undtagelse af Smaaoprør i Sydafrika og Irland var der Ro overalt, og Rigsdelene ydede en betydelig Hjælp i Krigen, som iøvrigt styrkede de selvstyrende Koloniers politiske, økonomiske og nationale Selvstændighed. De selvstyrende Landes politiske Ledere mødes sammen med Englands Statsmænd til regelmæssige Rigskonferencer. Ved en Rigskonference i London efter Krigen (1926) fik de parlamentarisk styrede Lande fastslaaet deres Rettigheder indenfor Imperiet, deriblandt Ret til at sende Gesandter til fremmede Lande, at føre egen Handelspolitik og oprette et eget Forsvar. Australien, New Zealand og Sydafrika havde iøvrigt faaet deres særlige Koloniomraader ved Fordeelingen af de tyske Kolonier efter Krigen; deres selv-

40.3
mill. km²
504 mill.
ib.

stændige Stilling fremhæves ogsaa ved, at de er Medlemmer af Folkeforbundet.

Ved en Ordning i 1920—1922 blev den irske Fristat optaget blandt de selvstyrende Lande; den omfattede det katolske Sydirland med Dublin som Hovedstad, medens det protestantiske Nordirland fik et vist Selvstyre, men iøvrigt opretholdt Forbindelsen med England og fremdeles sendte Repræsentanter til det engelske Parlament. De yderliggaaende Irere, under de Valeras Førerskab, bekæmpede enhver Forstaaelse med England og ønskede Opretelsen af en Republik ganske uafhængig af det britiske Imperium og tillige omfattende hele Irland. I de første Aar efter Ordningen lykkedes det de maadeholdne Irere at gennemføre en Organisation af Fristatens Forhold og opretholde et forsonligt Forhold til England, men ved Valget i 1932 sejrede Republikanerne og slog ind paa en skarp engelskfjendtlig Kurs.

44. Rigstoldpolitik. Den engelske Industri havde mistet meget af sit Marked under Krigen og havde vanskeligt ved at genvinde det i Konkurrencen med de andre store Industrilande og de nationale Industrier, der tilmed fik en stærk Beskyttelse ved høje Toldmure. Under disse Forhold faldt det naturligt at undersøge Mulighederne for en bedre Udnyttelse af Hjemmemarkedet og Kolonierne; man tog derfor den gamle Plan fra Joseph Chamberlains Dage om en fælles Rigstoldpolitik frem igen; men den kunde kun gennemføres ved at gaa over til Protektionisme, en Politik der havde vist sig meget farlig for det konservative Parti i Aarhundredets Begyndelse, og det var da ogsaa kun med Tøven, at det konservative Parti under den forsigtige Baldwins Ledelse gik over til denne Politik; men Agitationen for »Empire free-trade» blev stadig voldsommere, og da den almindelige Verdenskrise ramte Englands økonomiske Liv saa haardt, opgav stadig flere Frihandelen. Det konservative Partis Handelspolitik sejrede ved Valget i 1931 i Samarbejde med nogle Arbejderførere og

en Del Liberale overlegent over den gamle Frihandels For kæmpere, saaledes at Lloyd George oplevede at se sit Parti i Underhuset skrumpe ind til næsten intet. Arbejderpartiets store Flertal gik ogsaa imod denne Politik, men dets Modstand kunde ikke blive saa voldsom, da det er mere interesseret i at øge Beskæftigelsesmulighederne for de mange Arbejdsløse end ængstelig for den Prisstigning, som plejer at følge efter en beskyttelsesvenlig Toldlovgivning.

Paa Rigskonferencen i Ottawa i Kånada (1932) blev Rigstoldpolitikken gennemført; engelske Industrivarer skulde have visse Forrettigheder frem for fremmede Varer i Kolonierne; til Gengæld skulde disse Landes Landbrugseksport til England have Fortrin fremfor Varer fra andre Lande, saaledes særlig Danmark. England gennemførte derefter ikke blot en Told paa Levnedsmidler, men ogsaa en Ordning, hvorved der blev fastsat en bestemt Størrelse af den Mængde Varer, som et Land fik Ret til at indføre i Storbritannien (Kontingentering). Samuel S. Snowden udværdte

Forøvrigt mødte denne Rigstoldpolitik en Del Modstand fra de nationale Industrier i de selvstyrende Lande, og det engelske Landbrug krævede ogsaa for sin Part Førsteretten paa Hjemmemarkedet. Endvidere var England nødsaget til at tage Hensyn til de Lande, som iforvejen var Købere af engelske Industrivarer.

45. Storbritannien. Umiddelbart efter Krigens Afslutning indførtes almindelig Valgret for Mænd (1918); i 1928 udvidedes den til ogsaa at omfatte Kvinder. Lloyd George ledede Regeringen, indtil det liberal-konservative Ministerium i 1922 blev afløst af et rent konservativt Ministerium. I 1924 dannede Mac Donald den første Regering af Arbejderpartiet med Støtte af de Liberale. Efter en konservativ Regeringsperiode blev Mac Donald paany Førsteminister (1929—1931) og fortsatte i denne Stilling efter de store Brydninger i Aaret 1931, men denne Gang som Leder af en Regering, der var sammensat af Konservative, Libe-

*) Bonar Law 1922-23, Baldwin 1923-24

rale og nogle faa af hans særlige Meningsfæller blandt Arbejderførerne, medens selve Partiet traadte i skarp Opposition imod ham. "Narjionalkabinettet"

I Aarene efter Krigen blev der gennemført en Del sociale Reformlove og en Udvidelse af den almindelige Folkeundervisning.

1) industri
og skibs-
fart
2) betalings-
balansen
3) finans-
sene

Englands økonomiske Forhold var efter Krigen hæmmet meget af den store Statsgæld, der var tidoblet til 7½ Milliard £; det lykkedes ret hurtigt at faa det engelske Pund ført tilbage til dets oprindelige Værdi, men nogle Aar efter virkede den store Krise saa stærkt, at det atter forlod sin oprindelige Værdi (1931). Forrentningen af den store Statsgæld krævede meget betydelige Pengemidler; de blev fremskaffet ved stærkt stigende direkte og indirekte Skatter; endvidere stillede den sociale Lovgivning store Krav til de engelske Skatteydere, og det blev stadig vanskeligere at skaffe Balance paa Statens Budget. Arbejdsløshedstallet holdt sig paa store Højder, og det forbedredes ikke, da Kulminearbejderne iværksatte en stor Kulstrejke (1926). Endvidere svigtede Englands Indtægter fra de mange industrielle og andre Anlæg, som England havde fra gammel Tid rundt om i Verden. Alt dette fremmede Krisen; Regeringen vilde bekæmpe den ved omfattende Besparelser paa Statsbudgettet; denne Politik fremkaldte Bruddet mellem Mac Donald og hans Parti, som ikke vilde gaa med til de store Nedskæringer; han fortsatte som Leder af den nationale Regering, der sejrede overlegent ved det paafølgende Valg, skønt den imod sit oprindelige Program alligevel var blevet tvunget til at ophæve Pundets Guldindløselighed; denne nationale Regering kom til at bryde nye Baner i Englands hele økonomiske Politik.

I Forholdet til Udlandet indtraadte der store Forandringer som Følge af Krigen. Tysklands Flaademagt var ganske vist blevet knust, men England maatte anerkende de Forenede Staters Ret til at have en ligesaa stor Flaade som den engelske. Paa Grund af Undervandsbaade og Flyvemaskiner havde Øriget ikke mere et sikkert Værn i sin Beliggenhed; derfor var England ogsaa stærkt interesseret i et fredeligt Forhold mellem Nationerne, ikke mindst af Hensyn til sit vidt spredte Imperium. Forholdet til Tyskland bedredes betydeligt, men samtidig blev det vanskeligere til Rusland, dels paa Grund af

dette Lands Ophævelse af al Gæld til Udlandet og Beslaglæggelse af fremmed privat Ejendom i Rusland, og dels paa Grund af den kommunistiske Propaganda baade i England selv og i Kolonierne. De Liberale og Arbejderpartiet opretholdt dog hele Tiden Forbindelsen med det, idet de haabede paa at kunne udnytte det russiske Marked for engelsk Industri, medens de konservative Regeringer stillede sig meget uvillige overfor en engelsk-russisk Handelsforbindelse og i Stedet for vilde styrke Forbindelsen indenfor Imperiet selv.

46. Indien. Kun i geografisk Henseende danner Indien en Enhed, idet Befolkningen deles i mangfoldige skarpt adskilte Racer, Sprog, Kaster, Religioner og Kulturer; men det engelske Herredømme har skabt en politisk Enhed, almindelig Fred og et Fællessprog, Engelsk, som forstaas af alle dannede; Englænderne har endvidere knyttet Landet økonomisk sammen ved Jernbaner og Landeveje, og har højnet dets almindelige Levevilkaar ved kulturelle og sociale Institutioner. Den indiske Befolknings Overklasse og den dannede Middelstand har da ogsaa overtaget mange politiske, sociale, nationale og religiøse Ideer fra England.

⅓ af Arealet og ¼ af Befolkningen hører ind under halvsuveræne Fyrster, som i de senere Aar er blevet en Støtte for det britiske Herredømme. Det vældige Rige, der har o. 350 Mill. Indbyggere, styres af 12.000 Englændere og 1½ Million Indfødte og forsvares af en Hær paa 60.000 engelske og 160.000 indfødte Soldater. Det store Flertal af Befolkningen er fattige Fæstebønder, men i de senere Aar er der blevet rejst en indisk Industri ved Hjælp af engelsk Kapital; derved er der ogsaa opstaaet en talrig Arbejderstand, der lever under daarligere Forhold.

Under Krigen lovede England Indien et udstrakt Selvstyre, men virkeliggjorde kun faa af Indernes Ønsker,*) hvilket fremkaldte stor Harne i nationalistiske indiske Kredse. Denne Bevægelses ejendommelige og indflydelsesrige Fører var Gandhi.

*) dyarkiet

1917

1919

21.9.31.

Han ^{er} født i Nordindien i 1869, i en fornem Kaste uden dog at høre til Braminerne. Han fik europæisk Uddannelse og studerede en Tid i London; derefter blev han Sagfører i Syd-afrika, hvor han tog sig af de undertrykte Inderes Sag; i denne Kamp udviklede han sin ejendommelige Metode: «Non cooperation», d. v. s. Afbrydelse af ethvert Samkvem med Modstanderne og Undladelse af enhver Voldshandling. Han opnaaede betydelige Resultater og stor Respekt blandt sine Modstandere ved denne Kampmaade. Siden vendte han tilbage til Indien, hvor han tog den samme Kamp op; han vilde tvinge Engländerne til at opfylde Indernes Krav ved at ødelægge det indiske Marked for de engelske Industrivarer, særlig Bomuldstøj, som han vilde have, at Inderne skulde producere selv ved Husflid; han foregik sine Tilhængere med et godt Eksempel ved altid at have sin Spinderok hos sig. Naar der udbrod Voldsomheder fra hans Tilhængeres Side, paalagde han sig selv Faste som Bod herfor, og ved den Slags Midler søgte han at holde Orden paa den fredelige Ulydighedsbevægelse. Gandhis Propaganda naaede langt ud i den jævne Landbefolkning, der hidtil havde været ganske uberørt af den nationale Bevægelse. Engländerne indlod sig paa Underhandlinger med Gandhi, som endogsaa kom til London for at deltage i en af de Konferencer, som afholdtes der angaaende det engelsk-indiske Spørgsmaal (1930—1932); men disse Konferencer, hvor man drøftede Formen for en Udvidelse af det indiske Selvstyre, førte ikke til Enighed, fordi de forskellige indiske Religionssamfund ikke kunde samles om et bestemt Forslag. Denne Uenighed har Gandhi ogsaa forsøgt at fjerne, uden at det er lykkedes ham. Han har taget Kampen op imod det gamle Kastevesen ved selv at tage sig af Paria'erne, de kasteløse, og samtidig med at hans Virksomhed er udpræget nationalistisk og indisk-konservativ bringer den derfor ogsaa store Omvæltninger med sig i Indernes ældgamle Kulturliv.

XII. Asien, Afrika og Amerika.

47. Den nationale Bevægelse i de fremmede Verdensdele. Ved Verdenskrigen fik den nationale Bevægelse i Asien og delvis ogsaa i Afrika et mægtigt Fremstød. De Allieredes Kamp for Demokrati og national Selvbestemmelsesret gjorde det vanskeligt for de herskende Folk at modsætte sig de fremmede Racers Krav i samme Retning, hvortil kom at Respekten for de Hvides kulturelle Over-

legenhed var blevet betydeligt svækket af selve Krigen, som mange af de farvede Folk havde deltaget i. De fremmede Folkeslags Selvbevidsthed var ligeledes blevet styrket ved at deltage i Fredsforhandlingerne og Folkeforbundet paa lige Fod med Europa og Amerika. Paa det økonomiske Omraade var disse Folk ogsaa blevet mere uafhængige paa Grund af de nationale Industriers Udvikling; derved fik de forøvrigt ogsaa selv de dertil svarende sociale Problemer.

De ikke-europæiske Folks nationale Bevægelse fik rundt om i Landene fremragende Førere, Mustafa Kemal i Tyrkiet, Zaghlul i Ægypten, Riza i Persien, Ibn Saud i Arabien, Gandhi i Indien og Sun-jat-sen i Kina.

48. Tyrkiet. Den vigtigste af de ny Stater i Forasien blev Tyrkiet, som efter sine Landafstaaelser paa det nærmeste blev en ren Nationalstat. Tyrkerne proklamerede Republikken, afskaffede Kalifatet og indførte et europæisk Forfatningssystem; Mustafa Kemal blev Præsident med diktatorisk Myndighed. Han slog ind paa en omfattende Reformlovgivning. Der blev indført en ny Retspleje efter europæisk Mønster; Kvindernes Stilling blev fuldstændig forandret ved Afskaffelse af Flegifte og Sløret. Islam blev ophævet som Statsreligion og Religionsundervisning i Skolerne forbudt. Det voldte Vanskeligheder at faa den fornødne Kapital til Landets økonomiske Udvikling skaffet til Veje, men det lykkedes dog at faa europæiske Virksomheder interesseret i Jernbaneanlæg og lignende.

49. Mandaterne i Forasien. Under Krigen havde den engelske Udenrigsminister Balfour givet Jøderne Løfte om at oprette et nationalt Hjemsted for dem i Palæstina (1917), dog uden at det maatte krænke andre Folks Rettigheder. Dette Løfte blev holdt ved Fredsslutningen. Ved Krigens Ophør fandt en stor Jødeindvandring Sted, og der udfoldedes en livlig Virksomhed for Landets økonomiske og kulturelle Udvikling med Støtte fra Jøderne i hele Verden (Zionismen); men dette fremkaldte et spændt Forhold til den oprindelige, fattige ara-

1920

Sandhi
fængslet
1922-24,
1930-31,
1932-33.

1933
først om
forbuds-
forf.

1931

Ankara

1923

(f. 1881)

1926

latinske
alfabet

1929

biske Bondebefolkning, som udgør Flertallet af Indbyggerne, og der udbrod blodige Kampe mellem de forskellige Folkelementer. I Jerusalem er Forholdene særlig indviklede paa Grund af Byens Stilling som den hellige Stad for tre Religioners Tilhængere. Englænderne har derfor meget Besvær af dette Mandat, men opretholder det dog, fordi Landets Beliggenhed har saa stor en Betydning for Englands Forbindelse til Indien.

I Syrien, som ved Freden var blevet fransk Mandat, indrømmede Franskmandene efterhaanden den indfødte Befolkning et vist Selvstyre. Englands Mandat, Irak (Mesopotamien) blev en halv Snes Aar efter Freden Medlem af Folkeforbundet (1932) og uafhængig af England, som dog stadig har visse Rettigheder i Landet.

50. Ægypten og Nordafrika. 1914—1922 var Ægypten under engelsk Protektorat. Der voksede ogsaa i dette Land en stærk national Bevægelse frem, som stræbte imod fuldstændig Løsrivelse fra det britiske Rige. Selv i den jævne Bondestand, Fellah'erne, viste Misfornøjelsen sig, fordi den engelske Modernisering af Landet først og fremmest kom den velhavende Borgerstand til Gode. I 1922 anerkendte England Ægypten som et uafhængigt Kongerige (under Kong Fuad); men af Hensyn til Suezkanalen og de store britiske økonomiske Interesser i det østlige Sudan, hvor der dyrkes store Mængder af Bomuld, vovede Englænderne ikke at opgive deres militære Indflydelse i Landet, og derfor lykkedes det ikke at faa nogen gensidig Overenskomst i Stand med det ægyptiske Parlament.

I hele Nordafrika udbrod der talrige Oprør mod de europæiske Magthavere, som dog sejrede overalt, men maatte give den nationale Bevægelse nogle Indrømmelser.

51. I de gamle muhammedanske Riger, Persien og Afghanistan, skete der befyndningsfulde Begivenheder i Forbindelse med Krigen. De engelsk-russiske Aftaler angaaende Persien faldt bort. Og under Ledelse af Riza Khan, der grundlagde et nyt Dynasti, gøres et energisk Arbejde for Landets Modernisering. Udenrigshandelen er et Statsmonopol, og Perserne søger at gøre sig uafhængige af de fremmede Magters økonomiske Interesser. Kort efter Verdenskrigen gjorde Afghanistan under Kong Amanulla sig uafhængig af England, men hans Reformlovgivning fremkaldte en voldsom Reaktion, der bevirkede hans Afsættelse (1929).

52. Kina. Da Juan-sji-kai døde (1916) greb Opløsningen om sig, og Provincguvernørerne dannede selvstændige Riger med store Hære, der bekæmpede hinanden. Under disse Omstændigheder mistede Pekingregeringen al Myndighed, og det nationale Sydpartis (Kuomintang's) Hære trængte sejrrikt mod Nord (1926—1927), gjorde Nanking til Hovedstad, truede det europæiske Kvarter i Shanghai, erobrede Peking (nu Peiping) og flere udenlandske Koncessionsomraader; til sidst fik Nankingregeringen ogsaa Herredømmet over Mansjuriet, men det lykkedes den ikke at afvæbne Provincguvernørerne. Med Støtte fra Rusland arbejdede Kommunisterne baade mod Nankingregeringen og de Fremmede, medens Røverbander plyndrede overalt, hvorved Forvirringen blev yderligere forøget.

Under Verdenskrigen havde de Forenede Stater faaet megen Indflydelse i Kina ved Siden af England. Japan forsøgte at udnytte Forholdene til sin Fordel, saaledes at den kinesiske fremmedfjendtlige Bevægelse efterhaanden rettede sig i endnu højere Grad mod dette asiatiske Land end mod de Hvide. Kinesisk Udenrigspolitik gik særlig ud paa at faa ophævet de fremmede Magters »Ekstraterritorialitetsret«, og Kineserne opnaaede ogsaa visse Resultater i denne Retning; saaledes opgav England sit gamle Koncessionsomraade Wei-hai-wei (1930). I Shanghai havde de forskellige udenlandske Magter saa store Interesser, at de ikke vilde opgive deres Koncessionsomraade der. I Nord bevarede baade Russerne og Japanerne deres Indflydelse i Mansjuriet. Mongoliet. Tibet.

Modsætningen mellem de to østasiatiske Magter førte, trods Folkeforbund og Kelloggspagt, til ustandselige væbnede Sammenstød, saaledes at Japanerne til sidst oprettede en selvstændig Stat i Mansjuriet, Mansjukuo (1932), hvor de indsatte den tidligere kinesiske Kejser som Overhoved. Denne Optræden bevirkede Folkeforbundets Indblanding og førte til et spændt Forhold mellem Japan og dette (1933).

Chang
Tso-ling
† 1928Sun
Yat-sen
† 1925Chiang
K'ai-shek

1931

P'u-yi

konger
1925

Over hele Riget er der en almindelig Opløsning og en umaadelig Fattigdom baade i Landbefolkningen og blandt Industrierbejderne, der er Genstand for en hensynsløs Udbytning af kinesiske, japanske og europæisk-amerikanske Arbejdsgivere. Den indre Handel er derimod bevaret saa godt som udelukkende paa de kinesiske Købmænds Hænder; disse kinesiske Købmænd spiller en betydelig Rolle overalt i Handelen i hele det østlige Asien.

krisen 1920
og 1927
1923

53. Japan. Siam. Japan fik ikke saa meget ud af Krigen som ventet, og de økonomiske Forhold har lidt meget ved Naturkatastrofer, saaledes at der er megen social Uro i Landet. Der er efter Krigen blevet indført almindelig Valgret for Mænd (1928). De indflydelsesrige Militærkredse har gennemtvunget en Fortsættelse af den gamle Magt-politik paa det asiatiske Fastland.

I Siam blev Arbejdet paa en Modernisering af Landet fortsat uforstyrret i Efterkrigstiden, og Enevælden blev afskaffet (1932).

54. Amerika. I de Forenede Stater fortsattes den rivende Udvikling fra før Krigen, særlig for Industriens Vedkommende, som naaede et overordentlig højt teknisk Standpunkt og begyndte en betydelig Eksport til den øvrige Verden, medens Landbrugets Eksport fik noget mindre Betydning. Ved høje Toldtariffer udelukkedes fremmed Konkurrence. Den almindelige Levefod blev sat i Vejret, og Opsparingen voksede samtidig, hvorved de Forenede Stater fik Kapital til Raadighed til Anbringelse i andre Lande. Staterne blev Verdens store Kreditorland.

1929
Landbrug
afskaffet
finansiering

I de senere Aar naaede den almindelige økonomiske Nedgang ogsaa hertil og fremkaldte en stigende Arbejdsløshed, der virkede saa meget haardere, som Landet ingen social Lovgivning havde. Krisen gav sig voldsomme Udslag i mange Banksammenbrud, der førte til en midlertidig Lukning af alle Banker og Forbud imod Guldudførsel (Marts 1933). Forandringen af de økonomiske Forhold standsede den store Indvandring, og den modsatte Bevægelse, en Tilbagevandring til Europa, begyndte at gøre sig gældende.

I det politiske Liv havde Demokraterne Magten med Wilson som Præsident 1913—1921, derpaa fik Republikanerne Flertal, indtil Præsidentvalget i 1932, der paa Grund af de daarlige økonomiske Forhold gav Oppositionen, Demokraterne, Flertallet. Ved en Forfatningsændring blev der gennemført et Alkoholforbud (1919), som det dog voldte Vanskeligheder at faa overholdt, og Kongressens Flertal vedtog derfor dets Ophævelse (1933).

Roosevelt

Udadtill er Staternes Magt steget betydeligt, ikke mindst i Mellem- og Sydamerika, hvor der er anbragt meget store nordamerikanske Kapitaler. Paa panamerikanske Konferencer mødes de Forenede Stater til Forhandling med de latinske Stater om fælles Anliggender.

Skønt Staterne ikke vilde binde sig til Folkeforbundet, har de dog alligevel deltaget i mellemfolkeligt Arbejde, idet de har tiltraadt den internationale Domstol i Haag og taget Initiativet til Kelloggpagten. Trods denne Fredspolitik er Flaaden dog blevet stærkt udvidet siden Krigen.

I det latinske Amerika har der været megen Uro med Revolutioner og indbyrdes Smaakampe mellem Staterne; i Mejiko tillige en langvarig Strid imellem de Radikale og Klerikale, der bragte et Interdikt over Landet, men dette er blevet ophævet efter Forligsforhandlinger med Romerkirken. Iøvrigt var de syd- og mellemamerikanske Landes Betydning i Verdensøkonomien i stadig Stigning, ligesom særlig Argentina har været et vigtigt Indvandringsland, indtil den almindelige Verdenskrise ogsaa ramte disse Lande endda meget haardt paa Grund af deres tyngende Gældsforpligtelser til England og de Forenede Stater.

1926-30

XIII. Internationale Forhold.

55. Folkeforbundet. Dette Forbund er et Forsøg paa at danne en fælles Organisation af hele Menneskeheden paa et almenmenneskeligt Grundlag uden Hensyn til Nation, Race og Religion.

Organisationen fik ikke nogen Højhedsret over sine Medlemmer, og dens eneste Magtmiddel blev Verdens

offentlige Mening. Efterhaanden sluttede langt det overvejende Flertal af Verdens Stater sig til den, men det svækkede Forbundets Magt, at de Forenede Stater og Rusland ikke meldte sig ind. Lige efter Krigens Afslutning havde det Præg af at være Sejrherrernes Organ, men dette ændredes, da Tyskland var blevet optaget i 1926 og var blevet fast Medlem af Folkeforbundsraadet sammen med de fire andre Stormagter, og da de øvrige Lande fik Ret til at vælge ni Medlemmer af dette. De ni vælges af Delegeretforsamlingen, hvor hver Medlemsstat har een Stemme. Sekretariatet, som skal lede Forbundets daglige Forvaltning, fik Sæde i Genève.

Dets Formaal er Fredens Bevarelse ved at erstatte den ydre Magtanvendelse med faste mellemfolkelige Retsregler. Stridsspørgsmaal kan enten afgøres ved en Kendelse af den ny oprettede faste internationale Domstol i Haag, eller ved Forhandlinger under Raadets Ledelse. Krig er ikke forbudt, men der er fastsat en bestemt Fremgangsmaade, naar det trækker op til Krig, og respekterer et Medlem ikke denne, er de andre Medlemmer pligtige til at deltage i Straffeanstaltninger mod Pagtbryderen. Det er endvidere Forbundets Opgave at virke til Rustningernes Nedsættelse. *og økon. nedrustning*

Alle Medlemmer er pligtige til at meddele Forbundet deres indbyrdes Traktater. Det skal ogsaa føre Tilsyn med nationale og religiøse Mindretal, hvor der i Fredstraktaterne er optaget Bestemmelser derom, ligeledes med Mandatomaaderne. Endelig skal det arbejde for en retfærdig social Lovgivning, bekæmpe Handel med Slaver af enhver Art, Opium og lignende og kontrollere Vaabenfabrikation. Det er lykkedes Forbundet i nogle Tilfælde at ordne politiske Stridigheder i forskellige Dele af Verden.

56. Kelloggspagten. Paa Forslag af den amerikanske Udenrigsminister Kellogg, som havde ført særlige Forhandlinger med den franske Udenrigsminister Briand, vedtog næsten alle Stater, ogsaa Sovjetunionen, aldrig at ville

benytte Krig til Afgørelse af mellemfolkelige Stridigheder; men denne Traktat blev undertegnet af Stormagterne under Forbehold af Forsvarskriges Berettigelse. Samtidig sluttede adskillige Stater gensidige Ikke-Angrebspagter. I 1930 foreslog Briand i Genève Oprettelse af en særlig europæisk Sammenslutning, Europas forenede Stater, men dette Forslag fik en meget kølig Modtagelse i de forskellige Lande.

57. Nedrustningsarbejdet. De store Sømagter enedes paa en Konference i Washington (1922) om en Begrænsning af Slagskibene og fortsatte paa en Konference i London (1930) det samme for Krydsernes Vedkommende; ved denne Lejlighed indrømmede England de Forenede Stater Ret til at have en ligesaa stor Flaade som det selv, medens Frankrig ikke vilde indrømme Italien det samme. Flaademagternes indbyrdes Aftaler gælder til 1936.

Efter aarlange Forhandlinger enedes Magterne om Sammenkaldelsen af en stor Nedrustningskonference i Genève (1932) under Ledelse af den engelske Arbejderfører Henderson. Det var meget vanskeligt at naa til virkelige Resultater, fordi de forskellige Magter forlangte bestemte Garantier for deres Sikkerhed, saafremt de skulde gaa med til en omfattende Nedrustning af deres Stridskræfter; dette Synspunkt blev fremhævet med særlig Kraft af Frankrig. Tyskerne vilde kun deltage i Konferencens Arbejde, saafremt deres Ligeret med de andre Magter overfor Kravet om Nedrustning blev anerkendt, saaledes at deres ufri Stilling i Forhold til andre Nationer derved kunde ophøre. De urolige Forhold rundt om i Verden i de senere Aar har lagt store Hindringer i Vejen for det planlagte Nedrustningsarbejde.

58. Den internationale Arbejdsorganisation. I alle Fredstraktaterne optoges nogle almindelige Bestemmelser om Arbejderstanden og de socialt underlegnes Stilling i den ny Verden, der nu skulde bygges op paa human Grundlag. De fastslaar, at Verdensfreden kun kan eksi-

stere paa den *socialle Retfærdigheds* Grund, men at mange Mennesker lever under saa megen Uretfærdighed og Elenighed, at Verdensharmonien er i Fare. Derfor skal Nationerne arbejde for Regulering af Arbejdstiden, passende Lønninger og den almindelige sociale Lovgivnings Gennemførelse i alle Lande. 56 Stater har sluttet sig til den internationale Arbejdsorganisation, der skal arbejde for disse Ideers Gennemførelse under Folkeforbundets Ledelse. Der indrettedes et særligt *Bureau*, sammensat af Arbejder-, Arbejdsgiver- og Regeringsrepræsentanter. I *Washington* afholdtes en Konference om den nærmere Udformning af den sociale Lovgivning paa dette Grundlag, og i *Praksis* er mange af dens Bestemmelser blevet gennemført i de enkelte Lande, f. Eks. 8-Timersarbejdsdagen, selv om de ikke blev fastsat ved Lov.

59. Internationale Foreninger og Sammenslutninger er dannet i stort Tal, og Folkeforbundet fører en Liste over dem. Ligeledes er *talrige internationale Konferencer* blevet afholdt i Aarene efter Krigen. Indenfor den ikke-romersk-katolske Verden gjorde stærke internationale og interkonfessionelle Strømninger sig gældende, og i 1925 afholdtes et *øumenisk Kirkemøde* i Stockholm under Ærkebiskop Söderbloms Ledelse, det første siden Nikæa (325). Ogsaa de lutherske Kirker i hele Verden har dannet en Sammenslutning i det *lutherske Verdenskonvent*. Den evangeliske Verdensmission har i høj Grad virket til denne Samling. Under Amerikaneren *John Motts* Ledelse afholdtes en international *Missionskonference* i Jerusalem. Overalt er den kristne Mission gaaet frem, samtidig med at de gamle Religioner er i Opløsning; men det nationale Røre har i flere Lande stillet sig fjendtlig overfor Missionen af Frygt for, at den skulde være et Middel i Stormagternes imperialistiske Politik. Selv om Kristendommen i Asien og Afrika endnu kun omfatter et forsvindende Mindretal af Befolkningerne, er dens indirekte sociale og kulturelle Indflydelse dog overordentlig stor.

60. Den store Verdenskrise. I de første ti Aar efter Verdenskrigens Afslutning var der paa mange Omraader en *voldsom økonomisk Opgang*, men ogsaa megen Uro og Usikkerhed, som fandt sit stærkeste Udtryk i den store Arbejdsløshed. *Teknikkens* Udvikling muliggjorde en *stadig Stigning i Produktionen* baade indenfor Landbrug og Industri; men denne Produktion kunde kun fremkomme ved en betydelig *Kapitalanbringelse*, saaledes at Producenterne maatte yde store Beta-

linger til Renter og Afdrag. Dette lod sig gøre, saa længe Produktionen kunde afsættes til lønnende Priser.

Men efterhaanden viste det sig, at *Produktionen steg ud over, hvad Forbrugerne kunde aftage eller betale*, hvilket nødvendigvis medførte store *Prisfald*. I Begyndelsen holdt man igen paa dette Prisfald ved *Hjælp* af de bestaaende økonomiske Organisationer og *Statsstøtte*. Man opkøbte saaledes store *Varemængder*, idet man afventede en *Prisstigning*, eller Staten beskyttede den hjemlige Produktion ved *Toldforhøjelser*, ved Eksportpræmier eller ved andre Indgreb i den frie Handelsomsætning, saaledes at Priserne kunde holdes oppe paa Hjemmemarkedet, medens den overskydende Produktion blev kastet ud paa Verdensmarkedet, hvor den blev solgt til hvilken som helst Pris uden Hensyn til Produktionsomkostningerne (*Dumping*); men da Produktionen steg eller holdt sig paa samme Højde, var det *umuligt at standse det fortsatte Prisfald*. Navnlig gjaldt dette *Raastofferne*, medens det for *Færdigvarernes* Vedkommende, hvis Produktion var lettere at indskrænke, lykkedes i nogen Grad; men trods alle Anstrengelser udviklede Krisen sig til at blive en *Verdenskrise*, som fik en indgribende Betydning for alle Lande. Paa forskellige *verdensøkonomiske Konferencer* drøftede man Midlerne imod Krisen og enedes om at anbefale Ophævelse af Indskrænkningerne i den frie Handel mellem Landene, men de praktiske Forholdsregler viste den modsatte Vej, saaledes at *Verdenshandelen indskrænkedes mere og mere*. *Verdensøkonomien* syntes at gaa sin Opløsning imøde.

Foruden den store Gæld, som hvilede paa Produktionen, var den store *offentlige Gæld* ogsaa en alvorlig Byrde for Erhvervslivet, idet Regeringerne var nødt til at slaa ind paa en meget *haardhændet Skattepolitik* for at kunne fremskaffe de fornødne Betalingsmidler. Denne offentlige Gæld var dels *politisk* (de tyske Erstatningsbetalinger og den interallierede Gæld) og dels *almindelig* Stats- og Kommunegæld, som var optaget i de pengerigelige Efterkrigstider af Hensyn til Befolkningernes almindelige Behov.

For overhovedet at kunne faa Penge til de udenlandske Betalingsforpligtelser *maatte de paagældende Lande fremme deres Udførsel* med alle til Raadighed staaende Midler; men derved fremmedes Krisen yderligere, den internationale Konkurrence blev haardere, og Vanskelighederne forøgedes ved *Amerikanernes Holdning*; disse forlangte nemlig, at Skyldnerstaterne baade skulde aftage de Forenedes Staters stigende Eksport og dog betale deres Renter og Afdrag kontant, medens de amerikanske Kreditorer nægtede at modtage Skyldnerstaternes Rentebetalinger i Form af Varer.

Krisen ramte først *Landbruget*. Kornpriserne sank langt under Førkrigstidens. Dernæst kom Turen til *Industrien*, som

1929

fra 1931
kredit
krise

1928

ikke kunde faa sine Varer afsat, saaledes at de kostbare Industri-anlæg delvis stod stille, medens der dog stadig skulde betales Renter af den Kapital, som var anbragt i dem. Af alle disse Grunde brød der en stor Børskrise ud, som begyndte i Amerika (1929). Endelig gik det ud over Pengevæsenet.

Man begyndte at svigte Kreditøkonomien og gaa tilbage til en Pengeøkonomi, idet de ængstelige Kapitalister forlangte Kontanter. Det førte store Bankkrak med sig. (Særlig i Amerika, Tyskland og Østrig). Erhvervsforetagenderne gav Underskud, den almindelige Tillid, Kreditøkonomiens Forudsætning, svigtede. Guldet ophobedes i enkelte Lande, hvorved de andre Lande mistede deres Grundlag for det hidtidige Pengesystem.

England blev haardt ramt af denne Udvikling, fordi det havde sine store Tilgodehavender anbragt paa lang Frist i andre Lande, som ikke mere kunde betale Udbytte heraf, og selv skyldte England kortfristede Laan til Amerika. I Aaret 1931 blev England derfor tvunget til at gaa bort fra Guldet og trak mange andre Lande med sig, saaledes at de usikre Valutaforhold begyndte paany. En uhvyr Arbejdsløshed bredte sig nu ud over Jorden. Man regnede med at denne i 1932 omfattede henved 30 Millioner Mennesker. Dette virkede atter ind paa Befolkningsforholdene, idet den tydelige Tendens i Retning af Indskrænkning af Fødselstallet, som man havde kunnet iagttage gennem flere Aar, nu tog yderligere Fart; og det udøvede atter Indflydelse paa Afsætningsmulighederne for Fødemidler, hvis Afsætning derved yderligere forringedes.

Alle Lande blev tvunget til i første Række at tænke paa sine egne. I Stedet for Verdensøkonomiens Sammenhæng lagde man Vægt paa Autarki, det vil sige en Politik hvis Maal var, at Landene i størst mulig Udstrækning skulde være selvforsynende og blive uafhængige af Indførsel fra andre Lande.

Allerførst tog Regeringerne Hensyn til Landbruget. Industrien var ikke mere i Stand til at aftage den stigende Befolkning. Teknikken havde ikke i de senere Aar bragt Fremskridt, der kunde give tilstrækkelig ny Beskæftigelse; man begyndte at vende tilbage til Jorden. En engelsk Landbrugsminister udtalte saaledes i 1932: »Hvis en Nation mister sit Landbrug, mister den ikke blot en Industri, men den mister sit Liv.«

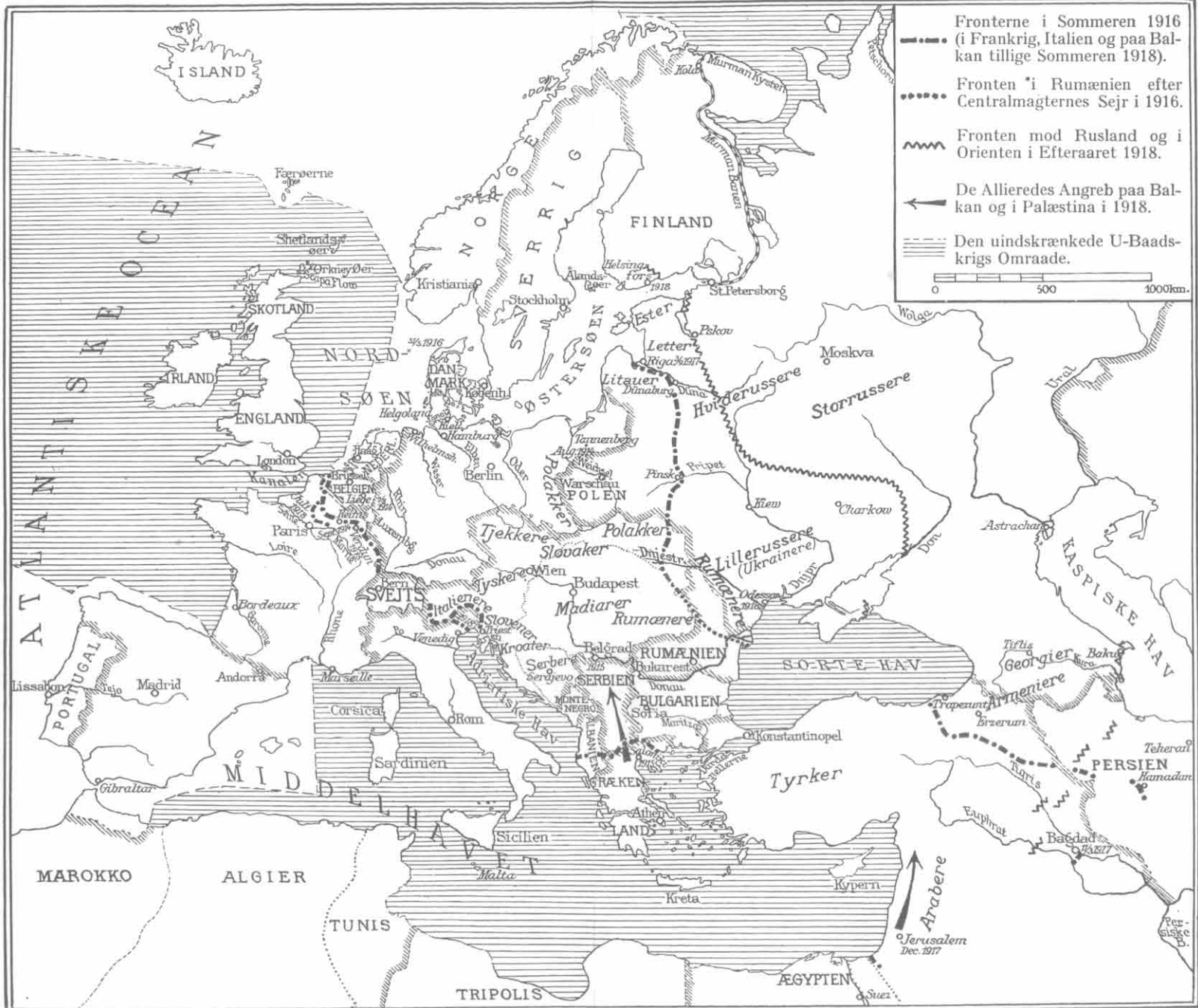
En almindelig Fattigdom begyndte at mærkes i Stedet for tidligere Tidens Rigdom, som altid havde haft Kapital til Raadighed for nye Foretagender.

De store Industrilande med Tyskland i Spidsen slog ind paa en hensynsløs Landbrugspolitik, som ikke længere nøjedes med Told, men arbejdede med Kontingentering, hvorved de enkelte Lande fik tildelt bestemte Importmængder i Forhold til, hvad de aftog af vedkommende Lands Eksport, eller ligefremme Importforbud. Imellem Landene begyndte direkte Byttehandeler at gøre sig gældende. Regeringerne greb ind paa alle Erhvervs-

livets Omraader og regulerede Udenrigshandelen. Denne Udvikling medførte, at det økonomiske Forhold mellem Landene ganske forandredes, og de enkelte Landes økonomiske Opbygning begyndte at skifte Karakter. De Lande, som havde den mest alsidige økonomiske Organisation, fik derfor Muligheder for at klare sig bedre end de Lande, hvis Erhvervsliv var ensidigt bygget op. Indenfor de enkelte Landes egne Omraader blev den frie Konkurrence ogsaa svækket; i den Retning arbejdede baade Truster, Karteller, Arbejdsgiver- og Fagforeninger samt kooperative Virksomheder. De store Organisationer dannede ligesom Stater i Staten, hvorved det moderne Samfund begyndte at miste sit individualistiske og i Stedet faa et korporativt Præg.

De eksisterende politiske Partier blev af disse Forhold tvunget til at tage Stilling til Spørgsmaal, som var dem ganske fremmede, og deres praktiske Politik kom derfor til at stride mod deres gamle Programmer paa mange Maader.

De bedste Hjælpemidler til at følge med i den allernyeste Tids Verdenshistorie er: *The Statesman's Yearbook*, Tidskriftet: *Økonomi og Politik*, samt *Statistisk Aarbogs internationale Oversigter*.

Europa og Middelhavslandene før og under Verdenskrigen.